

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Charlotte Rehbäck

Hotet från organiserad brottslighet

Om begreppsanvändning inom doktrin och
lagstiftning avseende otillåten påverkan

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare
Helén Örnemark Hansen

Straffrätt

VT 2010

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Teori och metod	6
1.4 Material	7
1.5 Avgränsning	7
1.6 Disposition	8
2 HOTET FRÅN ORGANISERAD BROTTSLIGHET	9
2.1 Nationell mobilisering	9
2.1.1 Ds 2008:38 Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten	9
2.1.2 Ökad samverkan mellan myndigheter	10
2.1.3 Relevanta åtgärder inom berörda myndigheter	10
2.2 Lagstiftningsåtgärder för att bekämpa allvarlig brottslighet	11
2.2.1 Åtgärder för att förhindra vissa allvarliga brott	11
2.2.1.1 Diskussion och lagförslag	11
2.2.1.2 Utvärdering och fortsatt giltighet	12
2.2.2 Hemlig rumsavlyssning	13
2.2.2.1 Diskussion och lagförslag	13
2.2.2.2 Utvärdering och fortsatt giltighet	14
2.3 Definition av organiserad brottslighet	15
2.3.1 Definition enligt Europeiska unionen	15
2.3.2 Definition enligt Rikskriminalpolisen	15
2.3.3 Definition enligt Ds 2008:38	16
2.3.4 Definition enligt Säkerhetspolisen	16
2.3.5 Definition enligt Brottsförebyggande rådet	16
3 FENOMENET ORGANISERAD BROTTSLIGHET	17
3.1 Struktur och uppbyggnad	17

3.1.1	Bakgrund och framväxt	17
3.1.2	Nutida organisation	18
3.1.3	Omfattning och utbredning	18
3.1.4	Framtida utveckling	18
3.2	Karaktärsdrag	19
3.2.1	Gränsöverskridande kriminalitet	19
3.2.2	Alternativ rättskultur	19
3.3	Aktörer bakom organiserad brottslighet	20
3.3.1	Rikskriminalpolisens kartläggning	20
3.3.2	Rapport: Problembild 2011	21
3.3.2.1	Imperiebyggarna	21
3.3.2.2	1 % MC-miljön	21
3.3.2.3	Kriminella förortsgäng	21
3.3.2.4	Kriminella ungdomsgäng	22
3.3.3	Rapport: Organiserad brottslighet i Sverige 2005	22
4	OTILLÅTEN PÅVERKAN MOT RÄTTSVÄSENDET	24
4.1	Påverkan på samhälle och rättsväsende	24
4.1.1	Systemhotande verksamhet	24
4.1.2	Otillåten påverkan mot rättsväsendet	25
4.2	Otillåten påverkan från den organiserade brottsligheten	26
4.2.1	Otillåten påverkan enligt Säkerhetspolisen	26
4.2.2	Otillåten påverkan enligt Ds 2008:38	26
4.2.3	Otillåten påverkan enligt Brottsförebyggande rådet	27
4.2.3.1	Otillåten påverkan mot åklagare och domare	27
4.2.3.2	Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen	28
5	KRIMINALPOLITISK DEBATT GÄLLANDE BEGREPPSANVÄNDNINGEN	29
5.1	Brottsbekämpning eller rättssäkerhet?	29
5.1.1	Inskränkning av medborgerliga rättigheter	29
5.1.2	Brottsbekämpning och rättssäkerhet som motsatsförhållande	30
5.2	Kriminalpolitiska effekter av konstruerade hot och hotbilder	31
5.2.1	Konstruerad hotbild grund för en preventiv straffrätt	31
5.2.2	Ifrågasättande av svenska rapporter och utredningar	32
6	ILLUSTRATIVA RÄTTSFALL	34
6.1	Rättsfall gällande otillåten påverkan	34
6.1.1	Verbala hot mot vittne innan rättegång	34
6.1.2	Skott mot vittnes bostad	35
6.1.3	Bombdåd mot chefsåklagare	35
6.2	Rättsfall gällande organiserad brottslighets specifika agerande	36
6.2.1	Bärande av Bandidos-jacka ses som hot om brottslig gärning	36
6.2.2	Bärande av emblem ses som dolt hot	37

7	RELEVANTA LAGRUM	38
7.1	Utpressning BrB 9 kap. 4 §	38
7.2	Våld eller hot mot tjänsteman BrB 17 kap. 1 §	39
7.3	Övergrepp i rättssak BrB 17 kap. 10 §	40
8	ANALYS	41
8.1	Analys av hur begreppet organiserad brottslighet används inom lagstiftning och rättstillämpning	41
8.2	Analys av otillåten påverkan från organiserad brottslighet	43
8.3	Analys av organiserad brottslighet som ett hot mot svensk rättskipning	47
8.4	Slutsats och avslutande kommentarer	49
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	51
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	53

Summary

Organized crime exists in Sweden, but it is unclear what kind of threat it poses to the Swedish society and judicial system. This essay discusses how organized crime is described and used in legislation and law enforcement. In 2007 the government initiated a national mobilization against serious organized crime, which has led to major restructuring within the national police organization and prosecution system. The recent focus on organized crime has also had effects on the legislation. Of these effects, the incorporation of secret coercive measures is the most prominent. Combating organized crime is presented as one of the main reasons for the need of secret coercive measures.

Organized crime is considered to have the capacity to affect both the Swedish society and judicial system, due to its ability to evocate *unlawful influence*, but the extent of this effect is uncertain. The term unlawful influence is not considered a crime according to national penal law. Instead, the term is a criminological expression describing different types of conscious and skilled attempts to pressure people into action or non action. Additionally, the term includes situations where members of organized crime try to influence the judicial system by means of threatening prosecutors, witnesses and injured parties in different ways. It is undisputed that organized crime has an ability to influence the course of justice, and thus become a threat to a factual and impartial judicial system, but there is confusion about the actual extent of this threat.

The fact that there is no uniform or statutory definition of the term organized crime is a fundamental problem when the term is used in the legislation and application of law. Consequently, the categorization of what persons or participants, and which criminal actions that should be included in the definition remains unclear. Nevertheless, the term organized crime is frequently used in the legislative process and the political debate. The EU has set a definition meant to be used as a guideline for the Member States. This definition is used in Sweden, but it is modified depending on the subject using the definition. Correspondingly, the National Criminal Police, the Security Service and the Swedish National Council for Crime all use different definitions of organized crime in their work. These three authorities provide information for the legislator. Subsequently, this information is used in the legislative process regarding secret coercive measures. Due to the discrepancy in the terminology used by these organisations, the usage of the term organized crime creates uncertainty as well as arbitrariness. The problem with an inconsequent definition of the term has been subject to discussions in the doctrine, where it is said to create arbitrariness in the legislative process. In conclusion, when organized crime is described as a threat to the Swedish society and judicial system, the subject behind the threat is not clearly defined, something that undermines the legitimacy of these threats.

Sammanfattning

Den organiserade brottsligheten finns i Sverige, men det är oklart vilket hot den utgör mot det svenska samhället och rättsväsendet. Denna uppsats problematiserar hur den organiserade brottsligheten framställs inom lagstiftning och rättstillämpning. Regeringen initierade år 2007 en nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten, vilket har medfört omfattande omstruktureringar inom främst polisen, men också inom åklagarväsendet. Parallellt med denna mobilisering har det även skett en signifikant förändring inom lagstiftning gällande brottsbekämpning, då hemliga tvångsmedel såsom hemlig rumsavlyssning införts i svensk rätt. Bekämpande av organiserad brottslighet ses som en av de främsta orsakerna till varför hemliga tvångsmedel är ett nödvändigt medel inom brottsbekämpning.

Organiserad brottslighet anses ha en förmåga att genom systemhotande verksamhet och otillåten påverkan inverka på samhället och rättsväsendet, men det är oklart i vilken omfattning detta sker. Otillåten påverkan är inte ett brott i straffrättslig mening, utan ett kriminologiskt samlingsbegrepp för olika kvalificerade påverkansformer. Begreppet inbegriper den organiserade brottslighetens förmåga att påverka rättskipningen, då den utövar påtryckningar mot exempelvis åklagare, vittnen och målsäganden. Det är ostridigt att den organiserade brottsligheten har en förmåga att påverka rättvisans gång, och kan därmed utgöra ett hot mot en saklig och opartisk rättskipning, men det råder oklarheter kring den reella omfattningen av detta hot.

En av de grundläggande svårigheterna då organiserad brottslighet problematiseras inom lagstiftning och rättstillämpning är att det inte finns en enhetlig eller lagstadgad definition av begreppet. Det är därmed oklart vilka kriminella aktörer eller företeelser som är att se som en del av den organiserade brottsligheten. Trots det så används begreppet frekvent inom den kriminalpolitiska debatten. EU har konstruerat en definition som ska vara vägledande för medlemsstaterna. Definitionen används på nationell nivå, men den modifieras och ges olika innebörd beroende på vilken samhällsinstans som använder begreppet. Rikskriminalpolisen, Säkerhetspolisen och Brå är exempel på instanser som använder olika definitioner av organiserad brottslighet i sitt arbete. Detta faktum leder till osäkerhet, då lagstiftningen använder dessa instansers rapporter som behovsunderlag vid exempelvis lagstiftningsarbetet gällande hemliga tvångsmedel. Den oklara begreppsbildningen problematiseras inom doktrin, där det framkommer att det finns en risk för godtycklighet då det därmed konstrueras olika hotbilder kring organiserad brottslighet beroende på vem som uttalar sig om hotet.

Förord

Jag flyttade till Lund i tron om att jag efter fyra år skulle lämna staden som en Politices Magister. Riktigt så blev det inte. Istället klev jag in på Juridicum och fastnade mellan hyllmeter av dammiga böcker och polerad mässing. Tiden här på fakulteten har lärt mig mycket, om inte hur jag ska tillämpa den juridiska metoden så i vart fall att besvara varje fråga med ett eftertänksamt ”det beror på”. Det finns inte många raka svar inom juridiken, men en sak är säker. Jag kommer verkligen att sakna livet i Lund och alla fantastiska personer jag har lärt känna här.

Nu är det dags att efter sju år lämna staden och jag vill tacka alla ni som förgyllt min studietid. Främst vill jag tacka mina fantastiska vänner som funnits där för mig och gjort livet vansinnigt roligt. Sen vill jag även tacka min underbara familj som stöttat mig under alla år.

Ett sista tack vill jag ge till Uffe, vars främsta tips inför framtiden var att jag inte skulle läsa juridik – för då skulle mitt liv bestå av att sitta och bläddra bland böcker. Eftersom jag alltid gör tvärtom vad folk säger till mig så sitter jag nu här och vänder det sista bladet i min examensuppsats.

Så, tack för tipset Uffe!

Lund i maj 2010

Charlotte Rehbäck

Förkortningar

Art.	Artikel
BrB	Brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
Ds	Departementsserien
Dir.	Kommittédirektiv
EU	Europeiska unionen
Europakonventionen	Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
Ju	Justitiedepartementet
JuU	Justitieutskottet
KUT	Kriminalunderrättelsetjänst
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
RKP	Rikskriminalpolisen
SvJT	Svensk Juristtidning
SÄPO	Säkerhetspolisen

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Det är egentligen ingen som riktigt vet vad organiserad brottslighet är. En sak är dock säker, nämligen att den finns och att den påverkar det samhälle vi lever i. Det kan vara frestande att tro att organiserad brottslighet enbart yttrar sig i form av tungt kriminella personer som öppet visar sitt utanförskap i samhället. Riktigt så enkelt är det dock inte. Istället består organiserad brottslighet främst av små flexibla nätverk, som är svåra att upptäckta och desto svårare att bekämpa.

I ljuset av 1990-talets MC-krig, de omtalade fritagningarna från landets fängelser i början av 2000-talet och det nu rådande gängkriget i södra Sverige framstår den svenska organiserade brottsligheten som ett trängande hot mot både staten och medborgarnas säkerhet. Samtidigt är det i skuggan av denna öppna kriminalitet som de små flexibla nätverken växer sig starka. Svårigheten med att bekämpa den organiserade brottsligheten är väl uppmärksammas i den kriminalpolitiska debatten. Vilket bland annat har lett till införande av nya straffprocessuella tvångsmedel, där hemlig rumsavlyssning är det som väckt störst debatt. Införandet är starkt kritiserat ur ett rättssäkerhets- och integritetsskyddsperspektiv, men så sent som den 5 maj 2010 gavs lagen om hemlig rumsavlyssning förlängd giltighetstid.

Det råder stor oenighet i den kriminalpolitiska debatten gällande vilken typ av hot den organiserade brottsligheten egentligen utgör mot samhället och dess medborgare. En av de främsta anledningarna till varför denna form av kriminalitet ses som exceptionellt allvarlig är dess förmåga att påverka rättvisans gång. Genom att hota och trakassera myndighetsföreträdare, vittnen och brottsoffer försöker den organiserade brottsligheten påverka rättskipningen. Stundtals lyckas påverkansförsöken och varje gång detta sker är det ett misslyckande för det svenska rättsväsendet.

1.2 Syfte och frågeställning

Jag vill med denna uppsats problematisera hur svensk lagstiftning och rättstillämpning använder begreppet organiserad brottslighet gällande otillåten påverkan. Genom att analysera den hotbild som organiserad brottslighet anses generera avser jag att redogöra för hur begreppet används i syfte att stävja hotet från organiserad brottslighet. För att genomföra denna uppsats har jag granskat den organiserade brottslighetens inverkan på rättskipningen, då i form av dess otillåtna påverkan på åklagare och domare, samt brottsoffer och vittnen. Med utgångspunkt i hur hotbilden framställs redogör jag även för delar av den kriminalpolitiska debatt som omger

lagstiftarens bekämpande av organiserad brottslighet systemhotande verksamhet. Till grund för denna uppsats ligger följande frågeställning:

- *Hur används begreppet organiserad brottslighet inom lagstiftning och rättstillämpning?*
- *Vad är otillåten påverkan från organiserad brottslighet?*
- *Vilket hot anses den organiserade brottsligheten utgöra mot den svenska rättskipningen?*

1.3 Teori och metod

Uppsatsen är uppbyggd kring förhållandet mellan en effektiv rättsstat och medborgarnas skydd mot statens maktutövning. Till grund för arbetet ligger grundläggande principer såsom oskyldighetspresumtionen inom rättsväsendet, proportionalitetsprincipen vid statens brottsbekämpning och att domstolarnas arbete ska präglas av saklighet, opartiskhet och allas likhet inför lagen.

I min uppsats har jag använt olika metoder för att analysera och problematisera tillgängligt material. Den del av uppsatsen som behandlar frågan om organiserad brottslighet som fenomen och dess otillåtna påverkan på rättssystemet är baserad på en sociologisk metod. Det innebär att jag har undersökt aktuella utredningar och rapporter för att illustrera hur organiserad brottslighet framställs som samhällsgrupp. I de delar som behandlar förarbeten, juridisk doktrin och lagtext har jag använt en rättsdogmatisk metod. Jag har då analyserat materialet för att besvara frågan om vad som är gällande rätt på området. Uppsatsens analysdel är delvis baserad på en diskursanalytisk metod, då jag problematiserar hur lagstiftning och rättstillämpning använder begreppet organiserad brottslighet. Detta för att analysera vad otillåten påverkan från organiserad brottslighet innebär, samt hur den inverkar på rättskipningen.

Det faktum att det inte finns en lagstadgad eller allmängiltig definition av organiserad brottslighet är en bidragande faktor till den osäkerhet som råder inom kriminalpolitik och rättskipning gällande denna kriminalitet. Olika myndigheter och samhällsinstitutioner använder ett antal olika definitioner av nu aktuella kriminalitet och är till viss del inkonsekventa i sin begreppsanvändning. Det är här av värde att framhålla att departementspromemorian Ds 2008:38 använder benämningen *grov* organiserad brottslighet, utan att definiera vad det innebär och vad som gör att organiserad brottslighet stundtals är att se som grov. I enlighet med denna begreppsanvändning använder jag motsvarande terminologi vid redogörelse av departementspromemorian. I uppsatsen kontrasteras de olika definitionerna av organiserad brottslighet mot varandra och jag har aktivt valt att inte själv ta ställning till vilken av definitionerna som är mest funktionell och rättssäker. Detta val är baserat på att jag i denna uppsats vill illustrera den osäkerhet som många gånger präglar samhällets inställning till och arbete mot organiserad brottslighet.

1.4 Material

Olika former av material ligger till grund för denna uppsats. Kapitel 2-4 är till övervägande del baserade på rapporter från Rikskriminalpolisen, Säkerhetspolisen och Brottsförebyggande rådet, tillsammans med relevanta förarbeten. Information om arbetet inom åklagar- och polisväsende är hämtad från relevanta internetkällor. Redogörelsen av den aktuella kriminalpolitiska debatten i kapitel 5 är baserad på artiklar från Svensk Juristtidning skrivna av namnkunniga författare. Praxisgenomgången i kapitel 6 består av ett antal rättsfall som jag valt ut för att illustrera hur organiserad brottslighet kan påverka rättsväsendet. Det ringa antalet rättsfall gör det inte möjligt att dra några allmängiltiga slutsatser om domstolars behandling av organiserad brottslighet, utan rättsfallen används enbart för att exemplifiera vissa specifika tendenser inom rättsväsendet.

1.5 Avgränsning

Av uppsatsens frågeställning framkommer att det enbart är otillåten påverkan från organiserad brottslighet som är relevant för uppsatsen. För att kunna föra en givande diskussion har jag därför utelämnat en vidare redogörelse av annan kriminalitet som organiserad brottslighet ger upphov till. Ekonomisk och organiserad brottslighet är två former av kriminalitet som många gånger tangerar varandra. Detta är ett intressant faktum, men ett vidare resonemang gällande ekonomisk brottslighet är inte i linje med uppsatsens syfte. Frågan om hur organiserad brottslighet ska definieras är oerhört omstridd, varför jag inte själv arbetat fram en egen definition. Istället har jag använt aktuella definitioner som underlag för uppsatsen. Jag har även valt att ha ett nationellt perspektiv på uppsatsen, då den enbart gäller en problematisering av hotet mot den svenska rättskipningen. Organiserad brottslighet är till stor del ett gränsöverskridande fenomen, men i enlighet med uppsatsens syfte har jag utelämnat en vidare problematisering av internationell organiserad brottslighet. Frågan om den organiserade brottslighetens inverkan på rättsväsendet är i uppsatsen avgränsad till att enbart omfatta domare och åklagare som representanter för rättsväsendet. Otillåten påverkan mot polisväsendet kommer därmed inte att beröras närmre, trots att denna infallsvinkel är både betydelsefull och intressant.

Gällande problematiseringen av rättstillämpningen är uppsatsen avgränsad såtillvida att jag enbart analyserar hur begreppet organiserad brottslighet används vid bedömning av sakfrågan. Därmed behandlas inte organiserad brottslighet som försvårande omständighet vid straffmätning eller som bakomliggande faktor vid straffskärpning. Den del av uppsatsen som avser lagstiftningsarbete vid införande av hemliga tvångsmedel har jag valt att utelämnat en problematisering av sekretessbestämmelser. Detsamma gäller det faktum att organiserad brottslighet kan aktualisera undantag från underrättelseskyldighet gentemot den misstänkte.¹

¹ Se RB 27 kap. 31-33 §§.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med en redogörelse av det hot som den organiserade brottsligheten anses utgöra mot samhället, detta för att inledningsvis ge läsaren en inblick i den problematik som präglar den kriminalpolitiska debatten gällande bekämpande av organiserad brottslighet. Därefter följer en fördjupning i fenomenet organiserad brottslighet, dess verksamhet och olika definitioner av nu aktuella kriminalitet. Efter denna introduktion av ämnet beskriver jag vad otillåten påverkan innebär, då särskilt den organiserade brottslighetens otillåtna påverkan på rättsväsendet. Uppsatsen fortsätter sedan med att jag redogör för delar av den kriminalpolitiska debatt som är aktuell gällande hur begreppet organiserad brottslighet används inom doktrin och lagstiftningsarbete. Fokus i denna del ligger på den hotbild som den organiserade brottsligheten anses ge upphov till. Därefter skildrar jag relevant praxis som illustrerar den organiserade brottslighetens verksamhet och då främst dess otillåtna påverkan på rättsväsendet. Utifrån praxis beskriver jag sedan ett antal lagrum som utgör de straffbestämmelser som kan aktualiseras vid otillåtna påverkansförsök från organiserad brottslighet. I det avslutande kapitlet problematiserar jag uppsatsens frågeställningar utifrån den information som presenterats i uppsatsens deskriptiva del.

2 Hotet från organiserad brottslighet

Att organiserad brottslighet är ett omdiskuterat begrepp råder det inget större tvivel om. Diskutabelt är däremot vilket hot som den organiserade brottsligheten ger upphov till. Nedan följer en redogörelse av vad som beskrivs vara organiserad brottslighet samt den hotbild² mot samhället som anses komma från denna form av kriminalitet. Med utgångspunkt i samhällets bekämpande av organiserad brottslighet följer en beskrivning av ett antal åtgärder som genomförts av regering och riksdag. Kapitlet behandlar även relevanta förändringar inom svensk lagstiftning, som genomförts i syfte att motarbeta den organiserade brottslighetens utveckling.

2.1 Nationell mobilisering

2.1.1 Ds 2008:38 Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten

2007 fattade regeringen beslut kring att öka samhällets insatser mot den grova organiserade brottsligheten. Bland annat gavs ett antal experter i uppdrag att ge förslag på åtgärder för att effektivisera förebyggandet av denna allvarliga form av brottslighet. Experternas överväganden och förslag presenterades i Ds 2008:38 *Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten*. Här framhävs problemen med att landets rättsvårdande myndigheter kontinuerligt utsätts för otillåten påverkan från den grova organiserade brottsligheten. Det konstateras att denna form av kriminalitet har en avsikt och förmåga att skada staten, för att förhindra att staten försvårar dess kriminella verksamhet och skadar dess ekonomiska intressen.³ Den nationella mobiliseringen hade till syfte att öka antalet lagföringar vid brott med anknytning till grov organiserad brottslighet samt försämra förutsättningarna för de brottsaktiva att fortsätta sin kriminella verksamhet.⁴ Det framgår av promemorian att det tidigare främst var Rikskriminalpolisen och polismyndigheterna i landets storstadsregioner som bekämpade den organiserade brottsligheten.⁵ Den största svagheten i bekämpningen av organiserad brottslighet ansågs vara en bristande effektivitet gällande samverkan mellan landets brottsbekämpande myndigheter. Vidare efterfrågades ett ökat samarbete mellan olika samhällsfunktioner och myndigheter, både på nationell och på regional

² Med hotbild avses ”en bedömning av en given aktörs förmåga och avsikt att genomföra olika typer av angrepp”, Säkerhetspolisen 2009, s. 7.

³ Ds 2008:38 s. 35.

⁴ Dir. 2009:8, s. 2.

⁵ Ds 2008:38 s. 213.

nivå.⁶ Med bakgrund i promemorians överväganden och förslag fattade regeringen beslut kring åtgärder som ska genomföras för att effektivisera bekämpningen av organiserad brottslighet.⁷ I regeringsbeslutet ges Säkerhetspolisen i uppdrag att förebygga, kartlägga och motverka den organiserade brottslighetens otillåtna påverkan på bland annat myndighetsföreträdare. Beslutet innefattar även att Rikskriminalpolisens underrättelsesektion vidareutvecklas för att effektivisera bekämpandet av grov organiserad brottslighet.⁸

2.1.2 Ökad samverkan mellan myndigheter

I juni 2009 slöts ett samarbetsavtal mellan nio myndigheter, Ekobrottsmyndigheten, Kriminalvården, Kronofogdemyndigheten, Kustbevakningen, Rikspolisstyrelsen, Skatteverket, Säkerhetspolisen, Tullverket och Åklagarmyndigheten. Detta myndighetssamarbete syftade till att säkerställa en effektiv och uthållig insats mot den grova organiserade brottsligheten i samhället. Genom arbetet med att förbättra de aktuella myndigheternas samverkan mot den organiserade brottsligheten skedde en del omfattande omstruktureringar inom polis- och underrättelsesamarbetet mellan myndigheterna. De samverkande insatserna leds numera av två råd, det Operativa rådet och Samverkansrådet. Beslut angående de nio myndigheternas gemensamma insatser fattas av de två råden. Samverkansrådet beslutar gällande den strategiska inriktningen på insatser och Operativa rådet beslutar i frågor gällande operativa insatser. Samverkansrådet består av generaldirektörerna för de nio myndigheterna samt av Rikskriminalchefen och sammankallas två gånger per år. Operativa rådet består av 24 högt uppsatta operativa chefer inom respektive myndighet samt sakkunniga tjänstemän och möten hålls varannan vecka. Representanterna i rådet har mandat att fatta operativa beslut för sin respektive myndighet.⁹

2.1.3 Relevanta åtgärder inom berörda myndigheter

Den nationella mobiliseringen handlar till stor del om strukturella förändringar inom och mellan berörda myndigheter. Detta tillsammans med förändringar i nationella och regionala polisiära insatser utgör de mest framträdande insatserna inom arbetet med den nationella mobiliseringen, vilket är något som ligger utanför denna uppsats frågeställning. Av intresse är istället de insatser som gjorts inom lagstiftning och domstolsväsende.

Med beaktande av den organiserade brottslighetens utveckling har Åklagarmyndigheten genomgått ett flertal strukturella förändringar under det senaste decenniet. Ärenden gällande gränsöverskridande organiserad

⁶ Ds 2008:38 s. 275.

⁷ Dir. 2009:8, s. 1.

⁸ Regeringsbeslut Ju2008/5776/PO, s 1 ff.

⁹ Rikspolisstyrelsen POA 400-4599/08, s. 7 f och Rikspolisstyrelsen VL-400-1442/10, s. 8.

brottslighet handläggs sedan 2001 på de internationella åklagarkamrarna i Stockholm, Göteborg och Malmö. Här hanteras även delar av den nationella organiserade brottsligheten. 2006 inrättades Åklagarkammaren för säkerhetsmål, vilken handhar de ärenden som handläggs av Säkerhetspolisen. 2009 inrättade regeringen en särskild överåklagare med nationellt ansvar för att bekämpa den grova organiserade och gränsöverskridande brottsligheten. Det är dennes uppgift att samordna och effektivisera samverkan mellan Åklagarmyndigheten och övriga berörda myndigheter gällande mobiliseringen mot den grova organiserade brottsligheten.¹⁰

2.2 Lagstiftningsåtgärder för att bekämpa allvarlig brottslighet

2.2.1 Åtgärder för att förhindra vissa allvarliga brott

2.2.1.1 Diskussion och lagförslag

I prop. 2005/06:177 utreddes frågan om huruvida hemliga tvångsmedel ska kunna användas för att förhindra allvarlig brottslighet. Hemliga tvångsmedel är en benämning för polisens användning av hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning och hemlig kameraövervakning. Även kontroll av post ses som ett hemligt tvångsmedel, vilket innefattar rätten att undersöka, öppna och granska exempelvis brev och paket.¹¹

Regeringen konstaterar i propositionen att det finns ett stort behov av att kunna använda hemliga tvångsmedel i kampen mot brott som terrorism och sabotage. Vidare konstateras att tillämpningen av hemliga tvångsmedel fyller en stor funktion för att förhindra allvarlig kriminell verksamhet som ofta är systemhotande.¹² Det betonas att det inte finns ett tillräckligt utrymme i lagen för att rättsväsendet på ett tillfredsställande sätt ska kunna motarbeta den allvarligaste formen av brottslighet. Regeringen menar att det finns ett behov av att effektivisera insatserna mot den organiserade och allvarliga brottsligheten.¹³ Med allvarlig brottslighet menas sådan som kan ses som ett hot mot landets demokratiska system, då den riktas mot personer inom rättssystemet, det politiska systemet eller massmedia. Enligt propositionen är denna form av brottslighet ofta organiserad och utövas av exempelvis MC-gäng. Däremot anses inte all organiserad brottslighet vara av så pass allvarligt slag att åtgärder med hemliga tvångsmedel ska kunna aktualiseras.¹⁴ Enbart brott riktade mot de allra viktigaste samhällsvärdena

¹⁰ <http://www.aklagare.se/Om-oss/Brottstyper/Organiserad-brottslighet/> och Rikspolisstyrelsen POA 400-4599/08, s. 18.

¹¹ Prop. 2005/06:177, s. 50.

¹² Prop. 2005/06:177, s. 27.

¹³ Prop. 2005/06:177, s. 44.

¹⁴ Prop. 2005/06:177, s. 60 f.

ska kunna benämnas som ”mycket allvarliga brott” och därmed aktualisera användningen av hemliga tvångsmedel. Om inte rättskipningen ges möjlighet att kunna använda dessa åtgärder framhålls i propositionen att det kan komma att leda till stort mänskligt lidande och materiella skador. Avseende effekten av de hemliga tvångsåtgärderna menar regeringen att det inte är avgörande hur många brott som förhindras, utan även ett fåtal lyckade insatser kan få stor positiv effekt för samhället och dess invånare. Avslutningsvis framhålls att en potentiell användning av hemliga tvångsmedel kommer att bli ett effektivt verktyg mot mycket allvarliga brott.¹⁵

2.2.1.2 Utvärdering och fortsatt giltighet

Med bakgrund i prop. 2005/06:177 infördes lag (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott, denna lag var från början tidsbegränsad till att upphöra den 31 december 2010. Gällande organiserad brottslighet kan lagen tillämpas med utgångspunkt i systemhotande verksamhet. Enligt 1 § 6 i lagen ska brotten mord, dråp, grov misshandel, människorov eller olaga frihetsberövande¹⁶ omfattas av lagens tillämpningsområde. Hemliga tvångsmedel kan sanktioneras om dessa brott kan komma att begås med syfte att påverka offentliga organ eller journalister att vidta, eller avstå från att vidta, en åtgärd eller i syfte att hämnas en åtgärd.¹⁷ 5 § i lagen stadgar att det krävs att användandet av hemligt tvångsmedel ska vara av synnerlig vikt för att förhindra allvarlig brottslighet, samt att skälen för åtgärden uppväger det integritetsintrång åtgärden innebär.

Lagen utvärderades i SOU 2009:70 där det konstaterades att den inte uppnått det syfte som legat bakom införandet av lagen. Utredningen fastställer på grundval av undersökningar från bland annat Åklagarmyndigheten och Säkerhetspolisen att lagen inte tillfredsställer de brottskämpande myndigheternas behov.¹⁸ Därför anser utredningen inte att lagen ska bli permanent och inte heller ges fortsatt giltighet.¹⁹

I kontrast till utredningen och flertalet remissinstanser ansåg regeringen att lagens giltighetstid skulle förlängas. Vidare ansågs lagen ha haft en viss effekt, även om det inte gick att närmre fastställa hur effektivt användandet av hemliga tvångsmedel har varit.²⁰ Då det inte fanns tillräckligt underlag för att utvärdera lagens effektivitet samt att en förlängd giltighetstid inte anses möta några hinder ur rättssäkerhets- eller integritetsskyddssynpunkt, förespråkade regeringen en fortsatt giltighet av lagen.²¹ Genom prop. 2009/10: 119 föreslog regeringen att riksdagen skulle fatta beslut om fortsatt

¹⁵ Prop. 2005/06:177, s. 44.

¹⁶ Jämför BrB 3 kap. 1, 2, 6 §§ och 4 kap. 1, 2 §§.

¹⁷ Prop. 2009/10:119, s. 14.

¹⁸ SOU 2009:70, s 170 ff.

¹⁹ SOU 2009:70, s 178.

²⁰ Prop. 2009/10:119, s. 17.

²¹ Prop. 2009/10:119, s. 19 ff.

tillämpning av lagen och att dess giltighet skulle förlängas till den 31 december 2012.²² 5 maj 2010 biföll riksdagen justiteuskottets betänkande och lagens giltighet kom därmed att förlängas.²³

2.2.2 Hemlig rumsavlyssning

2.2.2.1 Diskussion och lagförslag

Införandet av lag (2007:978) om hemlig rumsavlyssning föregicks av ett omfattande utredningsarbete. Hemlig rumsavlyssning avser hemlig avlyssning av samtal som sker vid en sammankomst där allmänheten inte har tillträde.²⁴ Frågan väcktes på allvar i och med SOU 1998:46 *Om buggning och andra hemliga tvångsmedel*. Där framhölls den organiserade brottsligheten som en av de viktigaste faktorerna bakom införande av hemlig rumsavlyssning. Utredningen menade att hemlig rumsavlyssning skulle vara en effektiv arbetsmetod för att utreda exempelvis brott som härrör från organiserad kriminalitet.²⁵ I prop. 2005/06:178, som slutligen ledde fram till införandet av hemlig rumsavlyssning som ett tvångsmedel, framhölls återigen bekämpande av organiserad brottslighet som en av de viktigaste orsakerna till att tvångsmedlet skulle införas. Särskilt den organiserade brottslighetens samhällspåverkan i form av systemhotande verksamhet problematiseras i propositionen.²⁶

Vidare konstaterades att polismyndigheten har ett stort behov av att kunna använda hemlig rumsavlyssning för att utreda brott där den organiserade brottsligheten varit delaktig.²⁷ Vid fråga om vilka brott som skulle aktualisera tillämpning av hemlig rumsavlyssning fördes en omfattande diskussion, där utgångspunkten var bekämpandet av grov och organiserad brottslighet. Enligt propositionen skulle huvudregeln vara att tvångsmedlet skulle få användas vid brott med minimistrafvet fyra års fängelse. Detsamma gäller försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott om gärningen är belagd med straff och det med hänsyn till omständigheterna kan antas att gärningens straffvärde överstiger fängelse i fyra år.²⁸ Därutöver kan undantag göras, genom en så kallad straffvärdesventil, för brott med lägre straffminimum men som är av särskilt allvarligt slag. För att inte skapa utrymme för en alltför vid tillämpning begränsades straffvärdesventilen till att enbart omfatta brott med ett straffvärde som ska antas överstiga fängelse i fyra år.²⁹ Regeringen framhåller här att brott begångna av aktörer inom den organiserade brottsligheten många gånger är att se som brott av särskilt allvarligt slag. Det finns ett samhällsbehov av att stävja den systemhotande

²² Prop. 2009/10:119, s. 1.

²³ <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=101&bet=2009/10:116>, jämför justiteuskottets betänkande 2009/10:JuU26.

²⁴ SOU 2009:70, s. 25.

²⁵ SOU 1998:46, s. 343.

²⁶ Prop. 2005/06:178, s. 35 och 41.

²⁷ Prop. 2005/06:178, s. 34 ff.

²⁸ Prop. 2005/06:178, s. 51.

²⁹ Prop. 2005/06:178, s. 53.

verksamhet som den organiserade brottsligheten kan göra sig skyldig till, vilket medför att kriminalisering på dessa områden kan motiveras av särskilda allmänna eller enskilda skyddsintressen. Brotten grov utpressning och grovt övergrepp i rättssak anges som exempel på brott där straffvärdesventilen ska kunna tillämpas.³⁰

2.2.2.2 Utvärdering och fortsatt giltighet

Utredningsarbetet och prop. 2005/06:178 resulterade i att lag (2007:978) om *hemlig rumsavlyssning* infördes, men lagens giltighet tidsbegränsades till att upphöra den 31 december 2010.³¹ 3 § i lagen anger förutsättningarna för när hemlig rumsavlyssning får tillämpas. Här stadgas att personen som utsätts för tvångsåtgärden ska vara skäligen misstänkt för brottet ifråga, att åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen samt att skälen för åtgärden väger tyngre än det integritetsintrång som åtgärden innebär.

I utvärderingen av lagen och dess tillämpning framkom att tvångsmedlet enbart använts vid ett fåtal utredningar. Det framgick dock att lagen har gett de brottsbekämpande myndigheterna nya utredningsmöjligheter och lagen ansågs därmed ha haft positiv effekt.³² Risken för missbruk av nu aktuella tvångsmedel ansågs vara relativt liten, detta då lagen om hemlig rumsavlyssning aktualiserar flera omfattande rättssäkerhetsgarantier och kontrollmekanismer. Vid fråga om lagens giltighetstid skulle förlängas konstateras att det krävs ytterligare tid för att kunna erhålla ett tillräckligt material för att avgöra lagens effektivitet.³³ I prop. 2009/10:119 framhåller regeringen sin syn på en fortsatt giltighet av lagen om hemlig rumsavlyssning. Diskussionen har sin utgångspunkt i en avvägning mellan effektiv bekämpning av allvarliga brott och rättssäkerhet samt integritetsskydd. Regeringen framhäver att lagen är utformad för att förbättra de brottsbekämpande myndigheternas arbete mot organiserad brottslighet och annan brottslighet av allvarligt slag, vilket också har skett under lagens första giltighetstid.³⁴ Risken för missbruk av lagen anses vara liten, vilket minimerar risken för obefogat integritetsintrång. Detta faktum tillsammans med att lagen haft en viss positiv effekt medför att dess giltighetsperiod anses kunna förlängas.³⁵ Riksdagen fattade den 5 maj 2010 beslut om att ge lagen fortsatt giltighetstid.³⁶

³⁰ Prop. 2005/06:178, s. 53 f.

³¹ SOU 2009:70, s. 25.

³² SOU 2009:70, s. 142.

³³ SOU 2009:70, s. 160 f.

³⁴ Prop. 2009/10:119, s. 18 f.

³⁵ Prop. 2009/10:119, s. 16 f.

³⁶ <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=101&bet=2009/10:116>, jämför justitieutskottets betänkande 2009/10:JuU26.

2.3 Definition av organiserad brottslighet

2.3.1 Definition enligt Europeiska unionen

I syfte att förenkla och enhetliggöra medlemsstaternas brottsbekämpning har Europeiska unionen tagit fram en gemensam definition av begreppet organiserad brottslighet. För att kunna klassificera brott eller kriminella grupper som tillhörande organiserad brottslighet anges elva kriterier. Vid en klassificering av kriminalitet såsom organiserad måste minst sex av nedanstående kriterier vara för handen, varav nummer 1-4 är obligatoriska.³⁷

1. Samarbete mellan fler än två personer
2. Lång eller obegränsad utsträckning i tiden (i fråga om gruppens stabilitet och potentiella varaktighet)
3. Misstanke om allvarliga kriminella handlingar
4. Strävan efter vinning och/eller makt
5. Egna tilldelade uppgifter åt var och en.
6. Någon form av disciplin och kontroll
7. Verksamhet på internationell nivå
8. Användande av våld eller andra metoder för hot
9. Användande av kommersiella eller affärsmässiga strukturer
10. Deltagande i penningtvätt
11. Otillbörlig påverkan på politik, medier, offentlig förvaltning, rättsliga myndigheter eller ekonomin

2.3.2 Definition enligt Rikskriminalpolisen

Ett antal institutioner inom den svenska rättspolitikerna använder modifierade definitioner av organiserad brottslighet. Exempelvis Rikskriminalpolisen tillämpar EU:s definition som utgångspunkt, men kompletterar den för att kunna erhålla en definition som de anser bättre beskriver den aktuella brottsligheten. Rikskriminalpolisen har även kategoriserat den kriminalitet som organiserad brottslighet ger upphov till, där sekundärbrotten anses vara utmärkande för den organiserade brottsligheten:

- *Primärbrott* är den kriminalitet som genererar ekonomiskt stöd till grupperingarna. Hit räknas exempelvis rån och narkotikahandel.
- *Sekundärbrott* är den kriminalitet som utförs av grupperingarna med syfte att försvara eller utöka sitt territorium, alternativt för att förstärka sitt vålds- och skrämselkapital. Våld, hot och otillåten påverkan hör till denna kategori.
- *Stödbrott* är en förutsättning för att grupperingen ska kunna genomföra primärbrott, hit hör t.ex. vapenstöld och penningtvätt.³⁸

³⁷ Ds 2008:38 s. 256.

³⁸ RKP 2009:1, s. 6.

2.3.3 Definition enligt Ds 2008:38

I Ds 2008:38 *Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten* framhålls problemen med att det saknas en enhetlig definition av begreppet organiserad brottslighet. I promemorian hänvisas bland annat till de definitioner som utarbetats av EU och Brå. Tre grundläggande faktorer anses vara gemensamma för all form av organiserad brottslighet:

1. dess yttersta syfte är ekonomisk vinning
2. den innehar en kapacitet att skada samhället
3. den avser att skydda den egna kriminella verksamheten

I jämförelse med andra kriminella aktörer bedöms den grova organiserade brottsligheten ha en större förmåga att skada samhället, detta på grund av den är just organiserad. Gällande den tredje faktorn anses den innefatta den grova organiserade brottslighetens försök att otillbörligen påverka politiker, myndighetspersoner och journalister.³⁹

2.3.4 Definition enligt Säkerhetspolisen

I rapporten *Den grova organiserade brottslighetens otillåtna påverkan på det demokratiska statskicket* har Säkerhetspolisen kartlagt och problematiserat hotet från den organiserade brottsligheten. Den definition av fenomenet som används är "[n]ätverk eller grupperingar bestående av minst tre individer som varaktigt begår allvarlig brottslighet för ekonomisk vinning."⁴⁰

2.3.5 Definition enligt Brottsförebyggande rådet

Brå har, på grundval av svensk forskning och nationella förhållanden, utarbetat en egen definition av organiserad brottslighet. Definitionen innehåller tre faktorer som anses utmärka organiserad brottslighet:

- Det är en nätverksbaserad och vinstinriktad brottslig verksamhet, som bedrivs i projektform. Den har vilja och förmåga att skydda och underlätta brottsligheten genom otillåten påverkan.
- Verksamheten präglas av en arbetsdelning och flexibilitet, som innebär att medarbetare går in och ut ur projekten.
- Den kriminella verksamheten bedrivs som regel diskret, men kan ibland ta sig uttryck i synliga gäng, med ett utmanande beteende, symboler och maktanspråk.⁴¹

³⁹ Ds 2008:38, s. 35.

⁴⁰ Säkerhetspolisen 2009, s. 8.

⁴¹ Brå, Idéskrift nr 18, s. 34, se även SOU 2009:78, s. 90.

3 Fenomenet organiserad brottslighet

Organiserad brottslighet är ett omdiskuterat fenomen, vars form och existens är svårt att kartlägga och problematisera. Det finns ingen enhetlig eller lagstadgad definition av vad organiserad brottslighet är. Nedan följer en redogörelse av de faktorer som anses utmärka denna form av kriminalitet samt en beskrivning av de aktörer som är verksamma inom den organiserade brottsligheten.

3.1 Struktur och uppbyggnad

3.1.1 Bakgrund och framväxt

Kriminalitet har alltid funnits i det moderna samhället och detta i mer eller mindre organiserad form. Historiskt sett har organiserad brottslighet förekommit länge i Sverige, ett tecken på detta faktum är att det här organiserades spritsmuggling redan under första världskriget. Trots det så var det först på 1970-talet som den kriminalpolitiska debatten uppmärksammade organiserad brottslighet som fenomen. Den organiserade brottsligheten kom att hanteras på ett mer övergripande och samhällsstrukturrellt plan, i kontrast till tidigare då den kriminalpolitiska debatten fokuserade på mer enskilda former av organiserade brott såsom spritsmuggling och narkotikahandel.⁴² Under 1970-talet uppmärksammades flera olika brott med anknytning till den organiserade brottsligheten, däribland kriminella fastighetsaffärer, organiserad prostitution och spelverksamhet. Denna nya fokus medförde bland annat bildandet av en arbetsgrupp vid Rikspolisstyrelsen mot organiserad brottslighet och det väcktes en diskussion om lagstiftningen mot organiserad och ekonomisk brottslighet. Under 1980-talet upptog den ekonomiska brottsligheten kriminalpolitikens fokus, vilket resulterade i att den organiserade brottsligheten fick stå tillbaka i debatten. Genom 1990-talet, med dess ekonomiska och samhällspolitiska prövningar, hamnade organiserad brottslighet återigen i fokus.⁴³ Sovjetunionens upplösning och Berlinmurens fall gjorde att frågan om organiserad brottslighet fick en mer internationell prägel än tidigare. Detta faktum i kombination med det MC-krig som rådde i Sverige under mitten av 1990-talet resulterade i att den organiserade brottsligheten gavs större utrymme inom både samhällsdebatten och kriminalpolitiken.⁴⁴

⁴² Korsell, s. 107.

⁴³ BRÅ 2002:7, s. 17 f.

⁴⁴ Sjöstrand, s. 78.

3.1.2 Nutida organisation

Organiserad brottslighet är ett ljusskyggt fenomen vilket gör det problematiskt att kartlägga och dra slutsatser kring dess struktur, men vissa generella organisationsmönster finns. I dagens Sverige är inte den organiserade brottsligheten främst representerad av maffiastrukturer, med klanliknande mönster och hierarkier. Istället består den i stor omfattning av löst sammansatta nätverk. Stora och etablerade grupperingar har en nackdel i att det krävs stora resurser för att hålla samman grupperingen internt och samtidigt undkomma rättsväsendets insatser. Organiserad brottslighet är ett föränderligt fenomen, som anpassar sig efter samhället. Förmågan att anpassa sig efter samhällsförändringar är en förutsättning för att kunna bibehålla en illegal verksamhet. Nätverkens struktur är ombytlig, då personer inom kriminella grupperingar begår brott utanför sina grupperingar, samtidigt som många av aktörerna inom den grova organiserade brottsligheten inte tillhör någon gruppering överhuvudtaget.⁴⁵

3.1.3 Omfattning och utbredning

Det faktum att organiserad brottslighet ofta bedrivs inom mer tillfälliga organisationsformer medför att det enbart går att estimeras dess omfattning i Sverige. Säkerhetspolisen har gjort bedömningen att ett minimum om 1000 personer utgör kärnan i den grova organiserade brottsligheten. Vidare konstateras att uppskattningsvis minst 10 000 personer är länkade till den grova organiserade brottsligheten. Detta är personer som utgör den grova organiserade brottslighetens kontaktnät, men som befinner sig utanför dess kärna.⁴⁶

3.1.4 Framtida utveckling

I dagens Sverige och Europa finns förutsättningar för en alltmer utbredd organiserad brottslighet. Den rådande finansiella krisen, migration och framväxten av nya ekonomiskt starka nationer framhävs av Rikskriminalpolisen som viktiga faktorer bakom utvecklingen av internationell kriminalitet. Den finansiella krisen antas öka arbetslösheten i hela Europa, vilket befaras öka utanförskapet för redan nu utsatta samhällsgrupper. Detta faktum i kombination med en alltmer öppen och globaliserad värld gör att den internationella kriminaliteten riskerar att öka. Den befarade ökningen av en alltmer global kriminalitet kommer även att få effekt på nationell nivå. Som tidigare nämnts påverkas den organiserade brottsligheten i Sverige av internationella intressen. Då exempelvis Ryssland och Kina går mot en stark ekonomisk utveckling blir en naturlig följd att aktörer från dessa länder investerar utomlands. Rikskriminalpolisen framhäver att sådana investeringar många gånger görs av kriminella

⁴⁵ Säkerhetspolisen 2009, s. 22 f.

⁴⁶ Säkerhetspolisen 2009, s. 21.

personer och att organiserad brottslighet som är finansierad på detta sätt är svår att bekämpa.⁴⁷

Kriminella MC-gäng förväntas bibehålla sin position i samhället, även om antalet medlemmar och grupperingar ständigt förändras.⁴⁸ Framväxten av kriminella grupperingar i storstädernas förorter antas fortsätta. Den finansiella krisens påverkan på samhället i kombination med individens behov av social trygghet ses som en viktig förklaring till denna utveckling.⁴⁹

3.2 Karaktärsdrag

3.2.1 Gränsöverskridande kriminalitet

De löst sammansatta nätverk som den organiserade brottsligheten består av har olika grader av internationell anknytning. Det innebär att det finns både rent nationella sammanslutningar och de med internationella aktörer och strukturer. Organiserad brottslighet är idag ett gränsöverskridande fenomen och den nationella organiserade kriminaliteten ses som en del av ett internationellt system. En globaliserad handel har skapat nya verksamhetsområden, exempel på denna utveckling är en illegal marknad med handelsvaror såsom människor, vapen, narkotika och miljöfarligt avfall.⁵⁰ Sveriges geografiska närhet till Polen, Ryssland och de baltiska staterna gör det ofrånkomligt att delar av den organiserade brottsligheten idag bedrivs av aktörer från dessa stater. De kriminella strukturerna influeras av internationella förebilder, men även av att allt fler internationella aktörer tar del av den svenska kriminella marknaden.⁵¹

3.2.2 Alternativ rättskultur

Ett av den organiserade brottslighetens karaktärsdrag är att den delvis är baserad på egna normer och värderingar. Ett illustrativt exempel är den del av MC-kulturen som använder benämningen 1%MC, där procentsatsen indikerar att de är *outlaws* och därmed utgör den hundradel av MC-kulturen som står utanför samhällsordningen. Liknande tendenser återfinns i förortens ungdomsgäng. Det sker där en utveckling av egna normer och regler, som inte överensstämmer med samhället i övrigt.⁵² Samtidigt är den organiserade brottsligheten, till skillnad från terrorismen, beroende av en fungerande samhällsordning. Det krävs en stabil samhällsstruktur som kan utgöra grund för den organiserade brottslighetens verksamhet, det vill säga att erbjuda illegala varor och tjänster.⁵³ Den allmänna uppfattningen

⁴⁷ RKP 2009:1, s. 10.

⁴⁸ RKP 2009:1, s. 40.

⁴⁹ RKP 2009:1, s. 15.

⁵⁰ RKP/KUT 2004:9b, s. 4.

⁵¹ BRÅ 2002:7, s. 10 f.

⁵² RKP 2009:1 s. 40.

⁵³ RKP 2009:1 s. 18.

gällande organiserad brottslighetens maktpotential baseras till stor del på den mediebild och det skrämsekapital som omger kriminaliteten. Det rykte som omgärdar organiserad brottslighet behöver således inte överensstämma med verkligheten, utan det kan skapa en skev föreställning om hotbilder. Detta får till effekt att såväl allmänhet som rättsväsende får en felaktig bild av den organiserade brottslighetens kapacitet.⁵⁴ Kriminella grupperingar som med framgång kan skapa en alternativ rättskultur lyckas därmed påvisa sin överlägsenhet gentemot samhället i övrigt. En följd är då att allmänheten mister tilltron till rättsväsendet och därmed inte anmäler brott som härrör från organiserad brottslighet.⁵⁵

3.3 Aktörer bakom organiserad brottslighet

3.3.1 Rikskriminalpolisens kartläggning

De personer som ägnar sig åt organiserad brottslighet kommer från olika delar av samhället och har olika bakgrund. Häri återfinns grupperingar och nätverk som är multikriminella, men även de vars kriminella verksamhet är inriktad mot vissa specifika brott. En sak har de dock gemensamt, en strävan efter att bibehålla och skydda sin illegala verksamhet. Rikskriminalpolisen har kartlagt den organiserade brottsligheten och resultatet finns i ett antal rapporter, där de av intresse för denna uppsats är *Organiserad brottslighet i Sverige 2005*⁵⁶ och *Problembild 2011*⁵⁷. Nedanstående redogörelse utgår från den senare rapporten och kompletteras sedan med den äldre rapporten från 2005. Detta för att den äldre rapporten innehåller en mer utförlig redogörelse av ämnet och med utgångspunkt i denna uppsats frågeställning kompletterar de två rapporterna således varandra.

I rapporten *Problembild 2011* delas den organiserade brottsligheten och dess aktörer in i fyra huvudkategorier. Indelningen är inte uttömmande, då de fyra kategorierna enbart innehåller de aktörer som är möjliga att kategorisera. Därutöver finns ett antal olika kombinationer och samarbetsformer som utgör en del av den organiserade brottsligheten i Sverige.⁵⁸

Rikskriminalpolisens rapport från 2005 kategoriserar den organiserade brottsligheten efter grupperingarnas struktur och kriminella inriktning. Uppdelningen sker mellan *kriminella specialister* och *kriminella generalister*. Gränsdragningen mellan de två kategorierna är inte precis definierad och kriminell verksamhet tillhörande en av kategorierna kan innehålla element från den andra kategorin.

⁵⁴ RKP 2009:1 s. 25.

⁵⁵ Wierup, s. 95.

⁵⁶ RKP/KUT 2005:2b.

⁵⁷ RKP 2009:1.

⁵⁸ RKP 2009:1, s. 18 f.

3.3.2 Rapport: Problembild 2011

3.3.2.1 Imperiebyggarna

Den gruppering som utgör det främsta problemet för rättskipningen är de så kallade imperiebyggarna. Detta är aktörer som finns etablerade i samhället och som ofta är delaktiga i både legala och illegala affärer, vilket gör dem till en svår grupp att kartlägga och bekämpa. Kriminella personer med rysk härkomst, som har kontakter högt uppe i det ryska samhället, kan enligt Rikskriminalpoliser ses som representanter för denna typ av grupp.⁵⁹

3.3.2.2 1 % MC-miljön

Den kriminella delen av MC-gängen är en etablerad del av den organiserade brottsligheten. Under 1990-talet använde sig gängen av våld och skrämsemetoder för att fastställa sina positioner i den kriminella världen. Idag använder de inte våld på samma sätt som tidigare och deras brottslighet är mer osynlig än på 1990-talet. De motorcykelgäng som ägnar sig åt kriminell verksamhet finns runtom i landet, främst på mindre orter och utanför större städer.⁶⁰ Mest framträdande är Hells Angels MC Sweden, Bandidos MC Sweden och Outlaws MC Sweden. MC-gängen omger sig många gånger av supporterklubbar och det är ifrån dessa som större delen av nyrekryteringen sker. Den primära brottsligheten inom gängen är smuggling, utpressning, narkotika- och vapenhantering samt ekonomisk brottslighet.⁶¹ Flera aktiva inom 1%MC-gängen äger företag eller sitter med i bolagsstyrelser, vilket indikerar att de även ägnar sig åt ekonomisk brottslighet. Hells Angels och Bandidos, med respektive supporterklubbar, är två grupperingar tillhörande 1%MC-miljön.⁶²

3.3.2.3 Kriminella förortsgäng

I flera av de större städernas förorter finns etablerade gäng och sammanslutningar som har en tydlig våldsbenägen framtoning. Gängen är uppbyggda kring ett fåtal äldre och ofta tungt kriminella ledargestalter, som rekryterar yngre personer för att begå brott. Aktörer inom dessa grupperingar ägnar sig åt våld och annan grov brottslighet för att skaffa sig respekt och makt. Vissa av grupperingarna har egna namn och symboler, men desto vanligare är att de saknar tydlig struktur gällande medlemskap och tillhörighet. Som en del av problematiseringen av kriminella gäng i förorten nämner Rikskriminalpolisen de unga personer som brukar våld mot olika samhällsfunktioner. Attacker mot exempelvis polis, brandmän och

⁵⁹ RKP 2009:1, s. 18.

⁶⁰ RKP/KUT 2004:9b, s. 5.

⁶¹ Prop. 2005/06:177, s. 33.

⁶² RKP 2009:1, s. 19.

ambulanspersonal ses som en del av problemen med unga kriminella i förorten.⁶³

3.3.2.4 Kriminella ungdomsgäng

Ungdomsgäng som systematiskt utför avancerade stölder är enligt Rikskriminalpolisen en del av den organiserade brottsligheten. De mest aktiva aktörerna inom gängen omsätter stora ekonomiska värden, men det finns inga långsiktiga strategier för gängens kriminalitet. Enligt rapporten sker idag en omfattande rekrytering av unga till dessa kriminella gäng. Gängen utgör ofta rekryteringsbas för andra kriminella grupperingar. Det förekommer stundtals att ungdomsgäng samarbetar med andra kriminella grupperingar för att komma åt gemensamma motståndare.⁶⁴

3.3.3 Rapport: Organiserad brottslighet i Sverige 2005

Den organiserade brottsligheten delas här in i subkategorierna kriminella specialister respektive kriminella generalister. Den förstnämnda kategorin innefattar de grupperingar och nätverk som är specialiserade på en viss form av kriminalitet och vars verksamhet kräver en viss specifik struktur. Enligt Rikskriminalpolisen utgörs denna kategori av organiserat kriminella aktörer som är specialiserade på omfattande smuggling, ekonomisk brottslighet alternativt människohandel. Denna form av organiserad brottslighet kan ha inslag av legala strukturer, något som kan ta sig uttryck i att kriminaliteten delvis utförs via företag som parallellt har en legal verksamhet.⁶⁵

Den kategori som benämns som kriminella generalister överensstämmer till stor del med de fyra huvudgrupper som omnämns i Rikskriminalpolisens rapport Problembild 2011. Häri problematiseras MC-kriminaliteten, förorts- och ungdomsgäng. Därutöver beskrivs fenomenen *fängelsegäng* och *etniskt multikriminella grupperingar*, vilka enligt den senare rapporten från Rikskriminalpolisen inte anses vara en av huvudkategorierna inom organiserad brottslighet.⁶⁶

Inom den organiserade brottsligheten finns ett antal olika aktiva grupperingar som består av aktörer med olika etnisk härkomst. Mest framträdande anses vara etniskt sammansatta grupper från Litauen, Albanien och forna Jugoslavien.⁶⁷ I rapporten redogörs för två typer av grupperingar, de från forna Sovjetunionen och de från Balkan. Nätverk som härstammar från Balkan finns bland annat i Stockholm, Göteborg och Malmö och är där framträdande inom den organiserade brottsligheten. Flera av nätverken har starka nationella och internationella kontaktnät och det

⁶³ RKP 2009:1, s. 20.

⁶⁴ RKP 2009:1, s. 20.

⁶⁵ RKP/KUT 2005:2b, s. 9 ff.

⁶⁶ RKP 2009:1, s. 18 ff.

⁶⁷ RKP/KUT 2005:2b, s. 1.

sker ett visst samarbete andra former av den organiserade brottsligheten, då främst med kriminella MC-gäng. Öststatsgrupper som härstammar från forna Sovjetunionen finns representerade både inom mängdbrottslighet, som stöld och inbrott, och mer kvalificerad kriminalitet, som ekonomisk brottslighet och smuggling.⁶⁸

Fängelsegäng är en benämning av kriminella grupperingar som har bildats eller förstärkts under medlemmarnas tid på anstalt. Gängen är kriminellt aktiva både innanför och utanför anstalterna. Enligt Rikskriminalpolisen varierar fängelsegångens kapacitet över tid, samtidigt som vissa gäng består inne på anstalterna trots att antalet medlemmar förändras.⁶⁹

⁶⁸ RKP/KUT 2005:2b, s. 12 f.

⁶⁹ RKP/KUT 2005:2b, s. 16.

4 Otillåten påverkan mot rättsväsendet

Detta kapitel avser att behandla den organiserade brottslighetens påverkan på rättsväsendet. Systemhotande verksamhet inbegriper det agerande som benämns som otillåten påverkan. Här aktualiseras otillåten påverkan mot personer som deltar under domstolsförhandlingar och utredningar. Vidare följer en beskrivning av hur olika samhällsinstanser problematiserar otillåten påverkan från organiserad brottslighet samt vilket hot fenomenet anses vara mot samhället.

4.1 Påverkan på samhälle och rättsväsende

4.1.1 Systemhotande verksamhet

Stora delar av den organiserade brottsligheten har ett behov av att skydda sin verksamhet från både andra grupperingar och rättsväsendets inverkan. Begreppet systemhotande verksamhet används av såväl lagstiftare som doktrin för att beskriva den organiserade brottslighetens negativa påverkan på omvärlden. Skillnaden mellan organiserad brottslighet och annan brottslighet har av regeringen beskrivits som att den organiserade brottsligheten anses vara mer sofistikerad och systemhotande än annan brottslighet.⁷⁰ Enligt Rikskriminalpolisen utgörs den systemhotande verksamheten av utpressning och korruption, samt systematisk påverkan på myndigheter, rättsväsendet och media.⁷¹ Rikskriminalpolisens rapporter om systemhotande verksamhet används av lagstiftaren i förarbeten gällande lagstiftning mot organiserad brottslighet och annan allvarlig brottslighet.⁷²

Systemhotande verksamhet fyller olika funktion beroende på vilken form av organiserad brottslighet som aktörerna tillhör. Fasta grupperingar har ett större behov av att skydda sig genom systemhotande verksamhet än de mer löst sammansatta nätverken. Orsaken till det är främst att fasta grupperingar är mer lättupptäckta till sin natur. I en strävan efter att förbättra förutsättningarna för den egna kriminella verksamheten ägnar sig vissa grupperingar åt så kallade sekundära brott, vilket innebär kriminella handlingar som syftar till att genom våld och hot förstärka omvärldens rädsla för gruppen. Sekundärbrotten är utmärkande för den organiserade brottsligheten och hit hör den systemhotande verksamheten. Genom att manifesteras gruppens kriminella kapacitet ökar dess vålds- och skrämselkapital. När hot, våld och otillåten påverkan mot

⁷⁰ Prop. 2005/06:178, s. 35.

⁷¹ RKP/KUT 2004:9b, s. 4.

⁷² Se exempelvis prop. 2005/06:177. s. 32 f och prop. 2005/06:178, s. 36.

myndighetspersoner genomförs i syfte att påverka samhället främjas den organiserade brottslighetens primära brottslighet.⁷³

Den del av den organiserade brottsligheten som ägnar sig åt systemhotande brottslighet har av Rikskriminalpolisen delats in i tre huvudgrupper, vilka är *kriminella MC-gäng och deras supporterklubbar, fängelse- och förortsgäng* samt *etniskt sammansatta gäng och nätverk*.⁷⁴ De tre huvudgrupperna beskrivs ovan i kapitel 2.5, i redogörelsen för aktörerna bakom organiserad brottslighet.

4.1.2 Otillåten påverkan mot rättsväsendet

Otillåten påverkan är ett begrepp som introducerades år 2005 av Brottsförebyggande rådet, då som en samlingsbeteckning för olika kvalificerade påverkansformer.⁷⁵ Begreppet otillåten påverkan avser olika företeelser beroende på vilka objekt eller personer som utsätts för den otillåtna påverkan. Med utgångspunkt i en problematisering av hur rättsväsendet kan påverkas är det främst objekten åklagare, domare, brottsoffer och vittnen som här är av intresse. I de fall åklagare eller domare utsätts för påtryckningar definierar Brå otillåten påverkan som handlingar i syfte att utöva inflytande på objektens myndighetsutövning.⁷⁶ Agerandet kan bestå av trakasserier, hot, våld, skadegörelse eller korrupcion. När istället den otillåtna påverkan är riktad mot brottsoffer eller vittnen definieras fenomenet som påtryckningar i syfte att påverka en persons agerande till sin fördel.⁷⁷

Samhällets dömande makt ska vara fri från yttre påverkan och dess beslut ska inte grundas på annat än för sakfrågan relevanta omständigheter. Detta står angivet i regeringsformen, men i praktiken efterlevs inte alltid denna grundprincip.⁷⁸ Det finns tillfällen då personer eller grupperingar otillbörligen försöker påverka myndighetspersoners beslutsfattande. Begreppet otillåten påverkan är en kriminologisk beskrivning av ett rättsligt problem, men det innefattar även företeelser som inte är straffbara. Subtila hot, gester och andra icke straffbara handlingar räknas till begreppet. Då otillåten påverkan inte är en straffrättslig företeelse kan fenomenet aktualisera flera olika brott, såsom övergrepp i rättsak, hot mot tjänsteman och olaga hot.⁷⁹

⁷³ RKP 2009:1, s. 25 f.

⁷⁴ RKP/KUT 2004:9b, s. 4.

⁷⁵ SOU 2009:78, s. 91.

⁷⁶ BRÅ 2009:13, s. 7.

⁷⁷ BRÅ 2008:8, s. 7.

⁷⁸ ”Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen skall i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttaga saklighet och opartiskhet.” RF 1 kap. 9 §.

⁷⁹ SOU 2009:78, s. 96 ff.

4.2 Otillåten påverkan från den organiserade brottsligheten

4.2.1 Otillåten påverkan enligt Säkerhetspolisen

Säkerhetspolisen problematiserar fenomenet i sin rapport *Den grova organiserade brottslighetens otillåtna påverkan på det demokratiska statskicket*.⁸⁰ Rapporten baseras på en analys av 135 fall av otillåten påverkan. Dessa fall utgör samtliga misstänkta fall av otillåten påverkan från grov organiserad brottslighet som Säkerhetspolisen tagit del utav mellan januari 2007 och juli 2009.⁸¹ Det konstateras att tjänstemän inom rättsväsendet utgör en av de mest utsatta grupperna i samhället gällande otillåten påverkan.⁸²

Den organiserade brottsligheten ägnar sig åt otillåten påverkan mot rättsväsendet för att hämnas konkreta myndighetsåtgärder som haft negativ effekt på den aktuella grupperingen. Det är primärt två tillvägagångssätt som används i syfte att påverka myndighetsföreträdare. Först och främst använder de sitt skrämsekapital för att skapa osäkerhet och passivitet, vanligast är här användandet av hot och trakasserier. Den andra formen av otillåten påverkan sker i syfte att förmå myndighetsföreträdarna till att missbruka sin tjänsteställning. Detta innebär att de kriminella aktörerna använder sina kontaktnät till att komma åt sekretessbelagd information i syfte att underlätta sin kriminella verksamhet. Säkerhetspolisen konstaterar att användandet av fysiskt våld är ovanligt och att det inte är det primära syftet med hot och trakasserier att sedan övergå till våldsanvändning. Detta förändrar dock inte det faktum att den organiserade brottsligheten har kapacitet och vilja att använda våld mot myndighetsföreträdare vars arbete resulterat i stora problem för vissa grupperingar och nätverk.⁸³ Slutligen konstateras att det finns en förhöjd hotbild mot bland annat åklagarväsendet. Detta anses bero på att åklagare har en reell möjlighet att påverka den organiserade brottslighetens kriminalitet genom lagföring. Åklagare kan även anses symbolisera rättsväsendet gentemot omvärlden, vid exempelvis häktningar och rättegångar.⁸⁴

4.2.2 Otillåten påverkan enligt Ds 2008:38

I promemorian *Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten*⁸⁵ framhålls att grov organiserad brottslighet ofrånkomligen har kapacitet att utgöra ett hot mot rikets säkerhet. Den organiserade brottsligheten anses ha en inbyggd mekanism som gör att när den organiserade brottsligheten vuxit sig tillräckligt stor utgör den automatiskt

⁸⁰ Säkerhetspolisen, 2009.

⁸¹ Säkerhetspolisen, 2009, s. 14.

⁸² Säkerhetspolisen, 2009, s. 4.

⁸³ Säkerhetspolisen, 2009, s. 26 f.

⁸⁴ Säkerhetspolisen, 2009, s. 4.

⁸⁵ Ds 2008:38.

ett hot mot rikets säkerhet. Vidare konstateras att den grova organiserade brottslighetens förmåga att påverka statskicket negativt inte är detsamma som att detta hot ofrånkomligen realiserar. Istället ses fenomenet inneha en förmåga att försvaga staten om och när dess ekonomiska intressen hotas. Den grova organiserade brottslighetens bedöms ha stor kapacitet att med illegala medel uppnå ekonomisk vinning. Den systemhotande verksamheten begränsas inte av vilja utan istället av fysiska faktorer såsom grupperingarnas ekonomiska och strukturella kapacitet. Detta medför att om förutsättningarna finns existerar det inte någon gräns för hur långt den grova organiserade brottsligheten kan gå vid utövandet av otillåten påverkan på rättsväsendet. I promemorian betonas att det krävs kraftfulla åtgärder för att bekämpa den organiserade brottslighetens otillåtna påverkan.⁸⁶

4.2.3 Otillåten påverkan enligt Brottsförebyggande rådet

4.2.3.1 Otillåten påverkan mot åklagare och domare

Rapporten *Otillåten påverkan mot åklagare och domare* är baserad på en undersökning där samtliga åklagare vid Åklagarmyndigheten och samtliga domare vid landets tingsrätter och förvaltningsrätter tillfrågats.⁸⁷ 63 procent av de åklagare och domare som tillfrågats besvarade den aktuella enkäten, dessa svar har sedan utgjort underlag för undersökningen.⁸⁸ Trakasserier och hot är den vanligaste påverkansformen mot domare och åklagare, drygt 20 procent av åklagarna anser sig ha utsatts för trakasserier och motsvarande siffra för hot är 8 procent.⁸⁹ I förhållande till åklagare är domare inte lika utsatta för påverkansförsök. Cirka 10 procent av domarna i tingsrätt och förvaltningsrätt har utsatts för trakasserier och andelen som varit utsatt för hot är cirka 5 procent för tingsrättsdomare och cirka 10 procent för förvaltningsrättsdomare.⁹⁰ En dryg fjärdedel av alla hot och trakasserier sker innan eller under förundersökning. En annan kritisk tidpunkt då både åklagare och domare utsätts för påverkansförsök är under och efter huvudförhandling. Särskilt åklagarna utsätts för otillåten påverkan vid tidpunkten för huvudförhandling. En av orsakerna anses vara att åklagarna använder allmänna utrymmen på väg till och från förhandling, då de riskerar att möta åhörare och misstänkta.⁹¹

Gällande aktörerna bakom påverkansförsöken konstaterar Brå att rättsväsendet är utsatt för en viss otillåten påverkan från den organiserade brottsligheten, men att det främst är enskilda aktörer som utsätter åklagare och domare för otillåten påverkan. Sammantaget antas den organiserade brottsligheten stå för en fjärdedel av hot som framförts mot domare och

⁸⁶ Ds 2008:38, s. 35 f.

⁸⁷ Aktuella rapporter är utgivna innan år 2010 då landets länsrätter ersattes av förvaltningsrätter. I uppsatsen används den aktuella benämningen förvaltningsrätt.

⁸⁸ BRÅ 2009:13, s. 14 f.

⁸⁹ BRÅ 2009:13, s. 30 f.

⁹⁰ BRÅ 2009:13, s. 21.

⁹¹ BRÅ 2009:13, s. 30 f.

åklagare. Vad gäller trakasserier antas den organiserade brottsligheten ligga bakom drygt en femtedel av fallen.⁹²

4.2.3.2 Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen

Brå har genomfört en omfattande undersökning av otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen. Undersökningen är baserad på bland annat domar gällande övergrepp i rättsak, enkäter till åklagare samt intervjuer av brottsoffer och vittnen. Resultatet av undersökningen presenterades i rapporten *Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen*.⁹³ När brottsoffer och vittnen utsätts för otillåtna påverkansförsök sker det i syfte att förmå dem att inte anmäla brott, inte ställa upp som vittne eller till att ändra sina vittnesutsagor. Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen utövas primärt i samband med ungdomsbrott, relationsvåld och organiserad brottslighet. Av dessa tre kategorier är det aktörer tillhörande organiserad brottslighet som i minst utsträckning utövar otillåten påverkan, men som anses inneha störst kapacitet att påverka brottsoffer och vittnen.⁹⁴ Vanligast är att den otillåtna påverkan utövas i samband med själva brottet, näst vanligast är att det sker vid huvudförhandling i domstol.⁹⁵

Illustrativt för den organiserade brottsligheten är att den använder sig av påverkansformer som är svåra att utreda och åtala, samt metoder som inte är straffbara men ändå påverkar brottsoffer och vittnen negativt. Vanligt är även att det inte är den person som utövar grundbrottet som genomför den otillåtna påverkan, istället utövar en tredje part påverkansförsöket.⁹⁶ Vissa ageranden tangerar gränsen för vad som är straffbart eller ej, särskilt problematiskt är subtila påverkansförsök som enbart inträffar en gång. Den organiserade brottsligheten använder i stor utsträckning *underförstådda hot* som påverkansform. Detta kan ta sig uttryck i att brottsoffer och vittnen mottar dolda varningar som enbart indikerar ett hot, såsom att gärningspersonen antyder att den vet var personens familj bor eller vilken skola dess barn går på. Även icke uttalade hot kan ses som otillåten påverkan. Exempel på detta är när personer ger obehagliga blickar, är iklädd väst och emblem tillhörande MC-gäng vid domstolsförhandling eller uppsöker vittnens och brottsoffers hem. Brå benämner dessa ageranden som *markeringar*, vilka enbart i undantagsfall är att se som olaga hot.⁹⁷ Direkta hot eller våld är inte vanligt förekommande som påverkansförsök, men då de förekommer är försöken främst riktade mot andra kriminella aktörer. Detsamma gäller otillåten påverkan genom utpressning, som förekommer men då främst inom den egna organisationen.⁹⁸

⁹² BRÅ 2009:13, s. 34 f.

⁹³ BRÅ 2008:8, s. 18 f.

⁹⁴ BRÅ 2008:8, s. 114 ff.

⁹⁵ BRÅ 2008:8, s. 7 ff.

⁹⁶ BRÅ 2008:8, s. 69.

⁹⁷ BRÅ 2008:8, s. 38 ff.

⁹⁸ BRÅ 2008:8, s. 43 ff.

5 Kriminalpolitisk debatt gällande begreppsanvändningen

Organiserad brottslighet är ett kontroversiellt fenomen som såväl staten som flertalet av dess medborgare tar avstånd ifrån. Detta avståndstagande har under de senaste årtiondena resulterat i omfattande diskussioner inom politik, doktrin och media. Bekämpande av organiserad brottslighet har även lett till straffrättsliga åtgärder i form utav exempelvis införande av straffprocessuella tvångsmedel och straffskärpningar. Frågan om vilken reell inverkan den organiserade brottsligheten har på samhället är omstridd och komplicerad. Nedan följer en redogörelse för delar av den debatt som förts gällande brottskämpning i förhållande till medborgerliga rättigheter. Vidare skildras även delar av den kriminalpolitiska debatten som berör en problematisering av den hotbild som organiserad brottslighet kan ses ge upphov till.

5.1 Brottbekämpning eller rättssäkerhet?

5.1.1 Inskränkning av medborgerliga rättigheter

Vid en diskussion om statens möjlighet att använda straffprocessuella tvångsmedel, såsom hemlig rums- och kameraövervakning, uppstår frågan om medborgarnas rätt till en tillförlitlig rättsstat och den personliga integriteten. I förarbeten till de lagändringar som berörts ovan i kapitel 2.2 framhävs de kontrollmekanismer och rättssäkerhetsgarantier som anses aktualiseras vid tillämpning av hemliga tvångsmedel. Såväl Europakonventionen som den svenska regeringsformen garanterar enskilda medborgare skydd mot ingrepp från staten. Europakonventionens art. 8.1 ger enskilda personer rätt till privat- och familjeliv, samt hem och korrespondens. Medlemsstater ges genom art. 8.2 rätt att inskränka dessa rättigheter, om det sker genom lag i syfte att säkerställa bland annat statens säkerhet och förebyggande av brott. I svensk rätt regleras motsvarande rättigheter genom RF 2 kap. 6 § som stadgar att varje medborgare gentemot staten ska åtnjuta skydd mot bland annat hemlig avlyssning och upptagning av telefonsamtal. Detta skydd är relativt och kan därmed begränsas genom lag, vilket framkommer av RF 2 kap. 12 §. Inskränkningar får endast göras i syfte att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Hemliga tvångsmedel är enligt lagstiftaren exempel på inskränkningar av privatlivet som är tillåtna enligt både svensk grundlag och Europakonventionen.⁹⁹

⁹⁹ Prop. 2009/10:119, s. 9 f.

Genom stadgandet i RF 2 kap. 12 § framkommer att användandet av hemliga tvångsmedel är underordnat allmänna principer om rättssäkerhet.¹⁰⁰ Härigenom uttolkas legalitets-, ändamåls-, behovs- och proportionalitetsprinciperna. Av särskild vikt för upprätthållande av rättssäkerhetsgarantier är behovsprincipen som innebär att det krävs ett påtagligt behov av tvångsmedel och att en mindre ingripande åtgärd inte skulle leda till motsvarande resultat. Avgörande för en rättssäker tillämpning är att proportionalitetsprincipen efterlevs. Principen innebär att skälen för tvångsåtgärden ska väga tyngre än det intrång för den enskilde som följer av tillämpning av tvångsmedlet.¹⁰¹

5.1.2 Brottsbekämpning och rättssäkerhet som motsatsförhållande

Förhållandet mellan en effektiv brottsbekämpning och ett rättssäkert samhälle problematiseras i en artikel av Anne Ramberg, som konstaterar att det råder en svår balansgång mellan dessa två förhållanden.¹⁰² Hon menar att tillämpningen av hemliga tvångsmedel fordrar att vissa förutsättningar ska vara uppfyllda. Det krävs ett behov av tvångsåtgärden samt att åtgärden är effektiv och nödvändig. Ett av de främsta problemen med den argumentation som förts kring införande av hemliga tvångsmedel är enligt Ramberg att det saknas en tillförlitlig behovsanalys. Hon framhäver här att den kriminalpolitiska debatten använder hotet från organiserad och systemhotande brottslighet som huvudargument till införandet, men att detta hot kan ifrågasättas då det saknar tillförlitlig grund.¹⁰³ Ramberg ifrågasätter även det faktum att regering och lagstiftare i stor omfattning använder uppgifter och argument från den öppna polisen och säkerhetspolisen, som hon menar inte är opartiska i fråga om den hotbild organiserad brottslighet kan anses utgöra.¹⁰⁴

Kravet på effektivitet är enligt Ramberg en källa för osäkerhet. Ostridigt är att hemliga tvångsmedel har en viss positiv effekt vid brottsutredningar, men detta är inte tillräckligt för att utgöra incitament för lagstiftning. Ramberg framhäver kravet på proportionalitet som den främsta anledningen till oro. Vid en problematisering av proportionalitetsprincipen landar diskussionen i en argumentation om etik och moral. Exempel på detta är argumentet att laglydiga personer inte kommer att utsättas för hemliga tvångsmedel och riskerar därmed inte intrång i den personliga integriteten.¹⁰⁵ Detta tankesätt resulterar enligt Ramberg i att samhället sätter för stor tilltro till den goda demokratiska staten. Det uppstår då en risk att en effektiv brottsbekämpning ges ett alltför stort egenvärde, på bekostnad

¹⁰⁰ Se exempelvis prop. 2009/10:119, s. 10 och SOU 2008:3, s. 342 f.

¹⁰¹ Prop. 2009/10:119, s. 10.

¹⁰² Ramberg SvJT 2007, s. 154-170.

¹⁰³ Ramberg SvJT 2007, s. 155 f.

¹⁰⁴ Ramberg SvJT 2007, s. 161.

¹⁰⁵ Ramberg SvJT 2007, s. 156 f.

medborgarnas grundläggande rättigheter.¹⁰⁶ Vidare anser Ramberg att det finns en risk då staten framhäver vissa grupperingar som ett hot mot samhället. Hon jämför hur hotet från terrorismen medför att muslimer som grupp riskerar att likställas med terrorister. Motsvarande tankesätt är enligt Ramberg applicerbart på de hotbilder som framställs kring systemhotande och organiserad brottslighet.¹⁰⁷ Hon anser även att problematiken inte bara gäller samhället som kollektiv utan även vid statens maktutövning. Genom att rikta brottsbekämpande åtgärder mot grupper, istället för individer, ökar risken för en godtycklig rättskipning enligt Ramberg. Hon ställer sig tvekan till argumentet att det inte finns någon motsättning mellan rättssäkerhet och effektiv brottsbekämpning. Staten innehar inte en absolut skyldighet att skydda medborgarna mot brott, detta då brottsbekämpning förutsätter en viss kränkning av mänskliga rättigheter och personlig integritet. Hon ifrågasätter inte de hemliga tvångsmedlens effektivitet, utan belyser snarare de risker som finns med att ge staten ökad befogenhet att inskränka medborgarnas rättigheter. Ramberg belyser det faktum att ett samhälle med låg brottslighet inte nödvändigtvis leder till ett friare samhälle.¹⁰⁸

5.2 Kriminalpolitiska effekter av konstruerade hot och hotbilder

5.2.1 Konstruerad hotbild grund för en preventiv straffrätt

Magnus Ulväng beskriver den kriminalpolitiska utvecklingen i sin artikel *Brottsbekämpning, rättssäkerhet och integritet – vad är det som har hänt och vad skall vi göra?*.¹⁰⁹ Samhällets rädsla för organiserad brottslighet är enligt Ulväng ett resultat av till viss del konstruerade hotbilder. Han ifrågasätter inte den organiserade brottslighetens existens eller att det finns ett reellt hot från vissa delar av den organiserade brottsligheten. Istället ifrågasätter han de definitioner av organiserad brottslighet som existerar och han använder bland annat EU:s definition som exempel. Han menar att organiserad brottslighet är ett så pass vitt definierat begrepp att det inbegriper allt från internationella terroristgrupper till kriminella gäng i förorten. Vidare anser Ulväng att det finns en risk med att använda konstruerade hotbilder av organiserad brottslighet för att rättfärdiga olika kriminalpolitiska åtgärder. I syfte att säkerställa en mer välgrundad användning av hotbilder borde vissa krav ställas på den kriminalpolitiska debatten. För det första måste den som åberopat ett visst hot eller hotbild kunna bevisa dess faktiska existens och effekt. Detta krav ska enligt Ulväng inte ställas alltför högt, men han menar att det finns ett behov av att fördela

¹⁰⁶ Ramberg SvJT 2007, s. 170.

¹⁰⁷ Ramberg SvJT 2007, s. 166.

¹⁰⁸ Ramberg SvJT 2007, s. 169 ff.

¹⁰⁹ Ulväng SvJT 2007, s. 1-16.

bevisbördan på detta sätt för att förhindra att människors ogrundade rädsla missbrukas. Det andra kravet är att säkerställa att en åtgärd som införts med grund i en viss hotbild, inte kan komma att användas mot andra hotbilder. Ett illustrativt exempel är då hotet från terrorismen används som skäl för kriminalpolitiska åtgärder och dessa åtgärder sedan används vid bekämpande av annan brottslighet, såsom organiserad brottslighet.¹¹⁰

Enligt Ulväng är nu rådande kriminalpolitiska klimat ett utslag av preventionism, vilket bland annat tar sig uttryck i form av nya kriminaliseringar, nya tvångsmedel och ökade fängelsepopulationer. Vidare menar han att staten riskerar att bli ett hot mot sina medborgare, genom att staten tvingas till åtgärder som åsidosätter grundläggande etiska och rättsliga krav på kriminalpolitiken. Enligt Ulväng har utvecklingen av preventionism sin grund i ett visst samhällsligt missbruk av hotbilder. Det finns en motsägelse i att samhällets rädsla för brott ökar samtidigt som antalet anmälda brott generellt minskar.¹¹¹ Ulväng diskuterar ett straffsystems funktion utifrån två perspektiv, en *preventiv* respektive *reaktiv* värdering av brott. En preventiv straffrätt innebär en användning av straffrättsliga åtgärder som syftar till att förhindra att brott begås. Detta i kontrast till en reaktiv straffrätt som handlar om att värdera redan begångna brott och att straff utdöms i proportion till gärningen. Han efterfrågar en mer rationell och ändamålsenlig straffrätt, där den internationella straffrättsliga utvecklingen ifrågasätts och ger upphov till en mer nyanserad kriminalpolitisk diskussion på den nationella arenan. Avslutningsvis menar Ulväng att den kriminalpolitiska debatten många gånger bygger på ogrundade antaganden och skapade hotbilder. Han använder införandet av nya tvångsmedel som ett exempel på ett utslag av preventionism, där rädslan för framtida brott gör att en human och rationell straffrätt får stå tillbaka för en strävan efter säkerhet och effektivitet.¹¹²

5.2.2 Ifrågasättande av svenska rapporter och utredningar

Per Ole Träskman diskuterar den hotbild som omger fenomenet organiserad brottslighet i sin artikel *Brottslighet och dess bekämpande - en reflektion om verkliga hot och hotbilder*.¹¹³ Artikeln inleds med att Träskman belyser det faktum att samhällets uppfattning och reaktion på kriminalitet inte nödvändigtvis behöver överensstämja med den faktiska brottsituationen. Brottslighet uppfattas av många som ett av de allvarligaste hoten mot samhället, samtidigt som det finns tendenser som indikerar en minskning av medborgarnas oro över våld och kriminalitet. Denna paradox kan medföra att en falsk hotbild skapas. Träskman använder terrorism och grov organiserad brottslighet för att illustrera hur brottslighet kan missuppfattas och även ge upphov till en irrationell brottskontroll.¹¹⁴

¹¹⁰ Ulväng SvJT 2007, s. 2 ff.

¹¹¹ Ulväng SvJT 2007, s. 5.

¹¹² Ulväng SvJT 2007, s. 15 f.

¹¹³ Träskman SvJT 2007, s. 101-121.

¹¹⁴ Träskman SvJT 2007, s. 101 ff.

Ett av de grundläggande problemen i den kriminalpolitiska debatten är enligt Träskman otydligheten som präglar skapandet av en hotbild. Avsaknaden av en enhetlig definition av organiserad brottslighet minskar därmed legitimiteten i en konstruerad hotbild. Han konstaterar bland annat att Rikskriminalpolisens rapport om organiserad brottslighet¹¹⁵ ger en felaktig bild av den faktiska brottsituationen. Detta beror främst på att rapporten inte bygger på den internationella legaldefinition av organiserad brottslighet som utarbetats av exempelvis EU. Rapporten problematiserar faktorer som inte är att se som organiserad brottslighet enligt de internationella definitionerna, samtidigt som den innehåller mindre tillförlitliga antaganden och den organiserade brottsligheten framställs som ett rådande och allvarligt hot mot samhället. Detta ger enligt Träskman anledning att ifrågasätta rapportens tillförlitlighet.¹¹⁶

Det finns risker med en kriminalpolitisk debatt där oklara och osäkra hotbilder används till grund för analyser och åtgärder menar Träskman. Brottsligheten i samhället har inte ökat, inte heller har den ändrat karaktär nämnvärt. Ändå sker idag en generell straffskärpning inom kriminalpolitiken, något som enligt Träskman är ett resultat av en ändrad inställning till brott och straff. Han ifrågasätter om inte denna straffskärpning är baserad på politiska överväganden som saknar stöd av aktuell forskning. Resultatet av detta har blivit en alltmer restriktiv kriminalpolitik där brottsbekämpningen kommit att dominera på bekostnad av rättssäkerheten.¹¹⁷

¹¹⁵ RKP/KUT 2005:2b.

¹¹⁶ Träskman SvJT 2007, s. 112 ff.

¹¹⁷ Träskman SvJT 2007, s. 119 f.

6 Illustrativa rättsfall

Otillåten påverkan från organiserad brottslighet är relativt vanligt förekommande, vilket medför att det finns omfattande praxis på området. Den organiserade brottsligheten använder påverkansformer som är svåra att utreda och åtala, samt metoder som inte är kriminaliserade men som ändå har en negativ inverkan på påverkansoffret. En naturlig följd av företeelsen är att inte alla fall av otillåten påverkan kommer till rättsväsendets kännedom. Detta kapitel innehåller ett urval rättsfall som belyser hur organiserad brottslighet kan påverka det svenska rättsväsendet.

6.1 Rättsfall gällande otillåten påverkan

6.1.1 Verbala hot mot vittne innan rättegång

Målet gällde en person A som vittnat i en rättegång mot C, ett vittnesmål som ledde till fällande dom. Domen överklagades och dagen innan huvudförhandlingen hölls uppsöktes A av B som förklarade att det var farliga personer som A skulle vittna mot. Vidare erbjöds A pengar för att denne skulle fördröja rättegången. Avslutningsvis förklarade B att om inte detta gjordes skulle A komma att utsättas för allvarligt våld. A polisanmälde hoten och vid utredningen gällande övergrepp i rättssak framkom information som försvårade bedömningen av B:s agerande. Omständigheterna var sådana att B stod i beroendeställning till C och hade utsatts för hot om våldsamma repressalier från denne. Vid bedömning av hur allvarligt det uttalade hotet mot vittnet A var framhöll tingsrätten att denne riskerat att utsättas för våld av personer från den organiserade brottsligheten. Hotet var så pass överhängande att A tvingats byta bostad. Brottet bedömdes som grovt med beaktande av att hotet skulle komma att verkställas av personer inom den organiserade brottsligheten. Syftet med övergreppet ansågs vara att en tilltalad skulle undgå ansvar för ett allvarligt brott. Omständigheterna var sådana att B kom att dömas för övergrepp i rättssak, grovt brott och C för anstiftan till övergrepp i rättssak, grovt brott.

Domen överklagades till hovrätten. Domen ändrades inte i sak, men hovrätten valde att sänka det fängelsestraff som B dömts till. Hovrätten menade att omständigheterna för B var så pass exceptionella att strafflindring kom att aktualiseras. Här framhöll hovrätten det faktum att B som medverkat i processen och angivit flera kriminella aktörer nu stod under hot från grovt kriminella och organiserade grupperingar. Denne hade tvingats byta bostad och arbete, samt riskerade att i framtiden tvingas genomgå identitetsbyte. Hovrätten dömde B till fängelse i 6 månader, detta trots att minimistraffet för övergrepp i rättssak, grovt brott är två års fängelse.¹¹⁸

¹¹⁸ RH 2003:23.

6.1.2 Skott mot vittnes bostad

Målet rörde en skottlossning mot bostaden till en person som tidigare vittnat i en rättegång mot Brödraskapet Wolfpack. Åtalet gällde försök till mord och övergrepp i rättssak. A hade vittnat i en rättegång mot B, som var medlem i Brödraskapet Wolfpack. Efter rättegången hade B försökt pressa A på pengar som ”skadestånd” för att denne vittnat till nackdel för B. Utpressningen misslyckades då A hade lämnat Sverige och befunnit sig utomlands ett par månader. Efter att A återvänt till Sverige bosatte han sig tillsammans med sin sambo och son. En natt blir A:s lägenhet beskjuten, då elva skott tränger in genom ytterdörren och sätter sig i lägenhetens väggar och golv. Under tiden för skottlossningen befann sig familjen A i lägenheten.

Åklagare Barbro Jönsson åtalade fyra personer för dådet, däribland personen B. De tilltalade hade i varierande grad anknytning till Brödraskapet Wolfpack i Uddevalla. De fyra tilltalade förnekade att de varit närvarande vid skottlossningen. Tingsrätten finner efter en samlad bedömning av omständigheterna, samt det faktum att de tilltalade tillhörde en kriminell organisation, det bevisat att samtliga tilltalade varit närvarande på brottsplatsen vid tidpunkten för brottet. Genom vittnesmål framkom att två personer stod kvar utanför A:s bostadshus när skottlossningen genomfördes och de kunde därmed inte ha varit delaktiga i brottet. På grund av att tingsrätten inte kunnat avgöra vilka av de tilltalade som utfört skottlossningen och vilka som hade stått kvar utanför huset ogillades åtalet gällande mordförsök. Tingsrätten ansåg att samtliga fyra tilltalade varit delaktiga i skottlossningen och att de genomfört dådet gemensamt med syfte att senare framställa hot om betalning. De tilltalade kom därför att dömas för övergrepp i rättssak.¹¹⁹

Målet överklagades och hovrätten kom att ogilla åtalet mot de fyra tilltalade. Hovrätten ansåg inte att det gick att avgöra vilka av de tilltalade som varit närvarande på brottsplatsen vid tiden för skottlossningen. Åtalet gällande övergrepp i rättssak ogillades för samtliga. B ansågs däremot ha planerat skottlossningen samt sett till att den kom att genomföras. B dömdes därför för anstiftan till övergrepp i rättssak, grovt brott.¹²⁰

6.1.3 Bombdåd mot chefsåklagare

Den 20 november 2007 detonerade en sprängladdning på ytterdörren till dåvarande chefsåklagare Barbro Jönssons hem. Inga människor kom till skada men detonationen medförde omfattande materiella skador. Två personer, A och B, knöts till dådet men fråga uppstod kring vilka motiv som fanns för sprängningen. Under utredningen framkom att de båda tilltalade hade anknytning till Brödraskapet Wolfpack, vilket är en kriminell

¹¹⁹ Vänersborgs tingsrätt, mål B 2473-07.

¹²⁰ Hovrätten för Västra Sverige, mål B 1146-08.

organisation där ett antal medlemmar tidigare åtalats av Barbro Jönsson. Tingsrätten konstaterade att det fanns en hotbild mot dåvarande chefsåklagaren och att dådet med största säkerhet genomförts som hämnd för dennes arbete. Ingen av de tilltalade erkände kopplingen mellan den kriminella organisationen och dådet, men ett antal faktorer visade på motsatsen. Tingsrätten ansåg att A som fullvärdig medlem i Brödrapacket Wolfpack Uddevalla kunde antas ha ett hämndmotiv mot Barbro Jönsson. Gällande B så var det klarlagt att han efter bombdådet blev upptagen som ”hangaround-medlem” till Brödraskapet Wolfpack, vilket tingsrätten ansåg tyda på att dådet varit ett inträdesprov för ett framtida medlemskap i Brödraskapet Wolfpack. Dådet ansågs ha genomförts i syfte att angripa chefsåklagaren på grund av hennes tjänsteutövande. Sprängladdningen var såpass kraftig att den medfört en konkret fara för att personer i närheten av bostaden skulle kunna ha skadats. De tilltalade ansågs ha genomfört dådet gemensamt och dömdes för allmänfarlig ödeläggelse och hot mot tjänsteman.¹²¹ Domen överklagades till hovrätten, som fastställde tingsrättens dom i sak men skärpte straffet för B.¹²²

6.2 Rättsfall gällande organiserad brottslighets specifika agerande

6.2.1 Bärande av Bandidos-jacka ses som hot om brottslig gärning

Rättsfallet handlar om försök till utpressning, där en person B försökt att driva in en påstådd fordran från person A. Omständigheterna var sådana att A tidigare utfört ett flertal byggnadsarbeten vilka kom att resultera i ett antal missnöjda kunder, däribland personen C. Under en längre period blev A upprepade gånger kontaktad av C, där denne bland annat framförde hot mot A. I februari 2004 blev A uppsökt i sitt hem av två personer, det var B iklädd en jacka med Bandidos-emblem och en okänd person som bar en jacka med supporterklubben X-teams symbol. B försökte genom verbala påtryckningar få A att betala den påstådda fordran, som han sade sig ha övertagit från en person. I juli 2004 tränger två okända personer in i A:s bostad och skjuter då A i båda benen. B besöker i augusti 2004 återigen A i dennes hem och meddelar då att händelserna skulle upphöra om A betalade fordran, som ett resultat av detta polisanmälde A händelserna.

För att B skulle kunna hållas ansvarig för försök till utpressning krävdes att B gjort sig skyldig till hot om brottslig gärning. Utredningen problematiserades av att inget uttalat hot framförts. B förnekade delaktighet i gärningen, men tingsrätten konstaterar att det inte vore troligt att A skulle beskylla B för någonting denne inte gjort. Detta eftersom A upplevt det som om hoten framförts från Bandidos och att det vore osannolikt att falskeligen

¹²¹ Vänersborgs tingsrätt, mål B 238-09.

¹²² Hovrätten för Västra Sverige, mål B 2474-09.

anklaga en medlem i kriminella MC-gäng. Tingsrätten dömde därmed B för försök till utpressning. När målet nådde hovrätten väcktes frågan om vilket dolt hot bärande av kriminella organisationers emblem kan uppfattas som. Hovrätten ansåg att B:s klädsel och oanmälda besök i A:s hem varit ett dolt hot. B:s uppsåt ansågs vara styrkt av att denne uppenbarligen använt Bandidos-jackan för att skrämja A till betalning. Då B medgett kunskap om den beskjutning A utsatts för, samt meddelat att sådana händelser inte skulle återupprepas om A betalade, konstaterar hovrätten att beskjutningen varit ett led i utpressningsförsöket. B dömdes även i hovrätten för försök till utpressning.¹²³

6.2.2 Bärande av emblem ses som dolt hot

I rättsfallet som bland annat gällde brottet människorov, problematiserades frågan om huruvida bärande av klubbjackor och emblem från kriminella organisationer är att se som outtalade hot. Omständigheterna i målet var att person A hade blivit bortförd och misshandlad av fyra män. Minst två av gärningsmännen tillhörde vid tidpunkten för brottet Hells Angels supporterklubb Red & White Crew och bar jackor med klubbarnas emblem. Gärningen skedde på allmän plats och utan att MC-gängens namn uttalats. Syftet med bortförandet ska ha varit att straffa A för att han utan tillåtelse använt namnen Hells Angels och Red & White Crew och därmed hädat organisationen. Avgörande i målet var den effekt som organisationernas varumärken ansågs ha, det vill säga den skrämseffekt som de ger upphov till. Tingsrätten konstaterade att människorovet kunde genomföras utan våld just för att gärningsmännen var medlemmar i ett MC-gäng och användandet av deras klubbtröjor uppfattades som ett dolt hot av den utsatte. De tilltalade nekade till delaktighet i brott, men tingsrätten konstaterar i sina domskäl att de tilltalades delaktighet i MC-gäng var en omständighet som gjorde det osannolikt att någon falskeligen skulle vittna emot dem. Två av de tilltalade dömdes därmed för människorov. Målet överklagades, men hovrätten ändrade inte tingsrättens dom gällande de båda åtalerna om människorov.¹²⁴

¹²³ RH 2004:70.

¹²⁴ RH 2008:54.

7 Relevanta lagrum

Otillåten påverkan är inte ett brott i sig, men företeelsen inbegriper ofta ett antal olika lagöverträdelser. I ovanstående redogörelse av illustrativa och intressanta rättsfall berörs ett antal olika brott, vilka är utmärkande för den organiserade brottsligheten. Nedan följer en redogörelse av de för uppsatsen mest relevanta straffbestämmelser som aktualiseras vid otillåten påverkan från organiserad brottslighet.

7.1 Utpressning BrB 9 kap. 4 §

BrB 9 kap. 4 § kriminaliserar situationer där en person genom olaga tvång förmår någon till att agera på ett sätt som medför vinning för utpressaren och skada för den som blir utsatt för tvånget. För att utpressning ska anses föreligga krävs att tre rekvisit är uppfyllda. Brottet ska utföras genom *olaga tvång*, gärningsmannen ska *förmå* offret till att agera, samt det ska ske en *förmögenhetsöverföring* mellan offret och gärningsmannen, alternativt till den person för vilken gärningsmannen genomför utpressningen.

*Olaga tvång*¹²⁵ föreligger då någon genom misshandel, våld eller hot om brottslig gärning tvingar annan att göra, tåla eller underlåta någonting.¹²⁶ Det krävs inte att hotet gäller hot om brottslig gärning, hotet kan även bestå av hot om att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande. Det senare innebär att sprida ofördelaktig information om en person, såsom att avslöja något om dennes privatliv eller tidigare politiska engagemang. Om tvångsmedlet består av annat än hot om brottslig gärning, krävs att tvånget ska vara otillbörligt. Med detta menas exempelvis att en person tvingas att betala en skuld denne inte innehar eller ett oskäligt högt skadestånd. Om situationen är sådan att tvånget innebär trängande fara är den att se som råntvång och ska bedömas som rån och inte utpressning.¹²⁷ Kravet på att gärningsmannen ska *förmå någon till handling eller underlåtenhet* innebär att det måste finnas ett orsakssamband mellan tvånget och förmögenhetsöverföringen. Om situationen föregåtts av hot från gärningsmannen krävs att offret uppfattat hotet som allvarligt menat. Situationen ska även ha medfört en *förmögenhetsöverföring*, vilket innebär gärningsmannen ska dra vinning av dispositionen samt att offret ska lida skada av densamma. Detsamma gäller om offret inte själv lider skada, men om handlingen leder till skada för den i vars ställe offret är. I de fall gärningsmannen uppsåtligen agerar utifrån en annan persons sak, det vill säga att förmögenhetsöverföringen leder till vinning för en tredje part, är detta tillräckligt för att utpressning ska anses föreligga. Om offret innehar en förfallen skuld till gärningsmannen är motsvarande förfarande inte att se som utpressning, däremot kan brottet olaga tvång komma att aktualiseras.¹²⁸

¹²⁵ Se BrB 4 kap. 4 §.

¹²⁶ Brottsbalken, en kommentar del I, 4:12 ff.

¹²⁷ Brottsbalken, en kommentar del I, 9:52 f.

¹²⁸ Brottsbalken, en kommentar del I, 9:53.

7.2 Våld eller hot mot tjänsteman BrB 17 kap. 1 §

Straffbestämmelsen i BrB 17 kap. 1 § avser brottet våld eller hot mot tjänsteman. Härigenom kriminaliseras den situation då en person genom våld eller hot om våld angriper en myndighetsföreträdare i hans tjänsteutövning. Angreppet kan även ske med syfte att framtvunga eller hindra myndighetsutövning, alternativt för att hämnas tidigare handlingar. Begreppet myndighetsutövning innebär beslut fattade med stöd i lag eller annan författning som ger en enskild person förmåner, rättigheter eller skyldigheter, det innefattar även åtgärder som utförs för att verkställa sådana beslut. Straffbestämmelsen avser att skydda samhället så att offentliga funktioner kan genomföras utan otillåten påverkan från yttre faktorer.¹²⁹

För att dömas till ansvar enligt straffbestämmelsen krävs att uppsåt föreligger såtillvida att gärningsmannen insett att den angripne utövade myndighet, gärningen ska ha till syfte att angripa personen i sin myndighetsutövning. Att hämnas redan genomförd myndighetsutövning kan medföra ansvar enligt nu aktuella straffbestämmelse.¹³⁰

Flera av rekvisiten i straffbestämmelsen återfinns i andra närliggande bestämmelser, vilket medför en relativt otydlig gränsdragning mellan dessa olika brott. Utgångspunkten är att det krävs våld, eller hot om våld, för att straffbestämmelsen ska aktualiseras. Med våld menas ”våld å person”, vilket avser situationer då gärningsmannen slår en person på ett sätt som motsvarar misshandel eller betvingande. Om situationen istället föregåtts av lindrigare våld eller våld mot egendom kan gärningsmannen dömas för våldsamt motstånd enligt BrB 17 kap. 4 §. Att myndighetspersonen enbart påverkas psykiskt av situationen medför inte straffansvar enligt BrB 17 kap. 1 §, men kan föranleda att situationen bedöms som *förgripelse mot tjänsteman* eller *våldsamt motstånd*.¹³¹

¹²⁹ Brottsbalken, en kommentar del II, 17:5.

¹³⁰ Brottsbalken, en kommentar del II, 17:7.

¹³¹ Brottsbalken, en kommentar del II, 17:6, jämför BrB 17 kap. 2 § och 17 kap. 4 §.

7.3 Övergrepp i rättssak BrB 17 kap. 10 §

Syftet med lagbestämmelsen är att ge ett straffrättsligt skydd till de personer som avger utsagor eller för talan inför domstol eller annan myndighet.¹³² En person som uppsåtligen angriper någon för att denna har, eller kommer att, delta i en rättsprocess, gör sig skyldig till övergrepp i rättssak. I första hand skyddar bestämmelsen personer som deltar eller har deltagit vid förhör, de skyddas då mot gärningar som ger lidande, skada eller olägenhet eller hot om detta. I andra hand skyddas även parter som inte är förhörspersoner, vilket innebär blivande parter, ombud och anmälare. Dessa personer tillmäts ett inskränkt skydd som förutsätter att de utsatts för våld, eller hot om våld.¹³³

Bestämmelsen har inte förändrats i sak sedan brottsbalkens tillkomst, däremot har straffskalan ändrats.¹³⁴ För brott av normalgraden är påföljden fängelse i högst fyra år, för ringa brott döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Vid grovt brott är påföljden fängelse, lägst två och högst åtta år.¹³⁵

I förarbetena till straffbestämmelsen framhävs att det är grundläggande för en rättsstat att de som är delaktiga i en rättsprocess ska skyddas från olika former av övergrepp. Därför ses bestämmelsen om övergrepp i rättssak som ett centralt skydd för den svenska rättsordningen. Vidare framkommer att aktörer inom den organiserade brottsligheten kan utgöra ett hot mot rättsordningen då de har möjlighet och förmåga att påverka personers agerande i domstolarna. Vid de tre tillfällen som straffskalan avseende brottet ändrats har hotet från den organiserade brottsligheten, och då särskilt MC-gängen, setts som en av de främsta anledningarna till att övergrepp i rättssak borde leda till strängare straff.¹³⁶

¹³² Med domstol eller annan myndighet avses (enligt BrB 17:10 st 2) även dömande kammare eller annat organ i Internationella brottmålsdomstolen, jämför BrB 17:10 st 2.

¹³³ Prop. 2001/02:59, s. 43 f.

¹³⁴ Prop. 2001/02:59, s. 44.

¹³⁵ Se BrB 14:10.

¹³⁶ Jämför prop. 1981/82:141, s. 34, prop. 1996/97:135, s. 8 och prop. 2001/02:59, s. 46.

8 Analys

8.1 Analys av hur begreppet organiserad brottslighet används inom lagstiftning och rättstillämpning

Begreppet organiserad brottslighet ges olika innebörd beroende på vilken samhällsinstitution som använder det. I flertalet av de dokument som ligger till grund för denna uppsats konstateras att det inte finns en enhetlig definition, men samtidigt används begreppet flitigt inom den kriminalpolitiska debatten. Inte minst som argument för en mer effektiv brottsbekämpning. Detta faktum leder till oklarheter gällande dels vilka aktörer som innefattas av begreppet och dels vilket hot som den organiserade brottsligheten anses utgöra mot det svenska samhället. Magnus Ulväng har uppmärksammat denna problematik och efterfrågar att det ställs hårdare krav på fakta- och begreppsanvändning inom den kriminalpolitiska debatten. Det finns en viss behållning med att låta den som uttalar sig om hotet från organiserad brottslighet stå till svars för sina uttalanden. Vidare konstaterar han att de legala definitioner som finns gällande organiserad brottslighet är så pass vida att de inbegriper kriminella aktörer av stor spridning och liten enighet. Vilket kan medföra att det konstrueras kriminalpolitiska hotbilder som saknar stöd i empirisk forskning. Även Per Ole Träskman framhäver risken med att konstruera en hotbild på basis av ett begrepp som saknar en enhetlig definition. Han konstaterar att den svenska Rikskriminalpolisens rapporter om organiserad brottslighet även problematiserar annan allvarlig brottslighet, som inte innefattas av existerande legaldefinitioner. Träskman menar att en otydlig begreppsbyggnad skapar osäkerhet, då den i kombination med mindre tillförlitlig empirisk information används för att konstruera hotbilder kring organiserad brottslighet. I enlighet med ovanstående resonemang menar jag att det kan finnas anledning att ifrågasätta hur Rikskriminalpolisen använder en modifierad form av EU:s definition vid kartläggning av den svenska organiserade brottsligheten och dess hotbilder. Som nämnts har hotet från organiserad brottslighet varit en starkt bidragande faktor till införande av hemliga tvångsmedel. Jag menar att det finns en paradox i att EU:s definition ska vara vägledande för den svenska lagstiftningen, samtidigt som Rikskriminalpolisens rapporter används som behovsunderlag i aktuella förarbeten. Frånvaron av en enhetlig begreppsdefinition uppmärksammas kontinuerligt i den kriminalpolitiska debatten. Bristen uppmärksammas, men det leder inte till en mer omfattande problematisering. Vilket medför ett allt större utrymme för godtyckliga resonemang om det hot som den organiserade brottsligheten kan anses utgöra mot det svenska samhället.¹³⁷

¹³⁷ För en vidare problematisering av hotbilder, se analysen i kapitel 8.3.

Trots avsaknad av en enhetlig och lagstadgad definition, används begreppet organiserad brottslighet frekvent inom rättstillämpningen. Rättsfall rörande organiserad brottslighet tenderar att vara omfattande och komplicerade, varvid det är svårt att hitta specifika likheter mellan respektive domstolsbedömning. Nedan följer en problematisering av två rättsfall, där jag funnit att delar av domstolens resonemang och bedömningar har påverkats av det faktum att målen rör just organiserad brottslighet. Dessa två rättsfall är särskilt intressanta, då förekomsten av organiserad brottslighet ses som både försvårande respektive förmildrande omständighet vid bedömning av gärningsmannens uppsåt och motiv. I RH 2003:23 framträder ett nyanserat resonemang kring gärningsmannens förhållande till organiserad brottslighet. Ostridigt i målet var att gärningsmannen hade hotat en person som tidigare vittnat i en rättegång mot en aktör inom den organiserade brottsligheten. Tingsrätten fällde till ansvar och bedömde brottet som grovt, på grund av att hotet skulle kunna verkställas av aktörer inom organiserad brottslighet. I hovrätten uppstod fråga om vilket motiv gärningsmannen haft till att framföra hot för en tredje parts räkning. Det framkom omständigheter som visade att gärningsmannen själv stod under hot från den organiserade brottsligheten, vilket enligt hovrätten indikerade att gärningsmannen inte agerat av fri vilja. Detta konstaterande föranledde en exceptionell strafflindring. Hovrätten fastställde tingsrättens dom i sak, men sänkte fängelsestraffet till betydligt lägre än brottets minimistraff. Rättsfallet B 1146-08 kan ses visa på en framträdande vilja inom rättsväsendet att komma åt den organiserade brottsligheten, samt svårigheterna med att grovt kriminella aktörer inte är villiga att samarbeta under domstolsförhandling. I målet behandlas frågan om fyra personers delaktighet vid en skottlossning mot ett offer som tidigare vittnat mot en aktör inom organiserad brottslighet. På grund av bristande bevisning, då samtliga förnekade att de varit närvarande vid brottstillfället, uppstod svårigheter vid avgörandet av vilka av de fyra tilltalade som deltagit vid skottlossningen. Tingsrätten anger i sina domskäl att de tilltalades medlemskap i en kriminell organisation styrker påståendet att de var på plats vid brottet. De döms genom medgärningsmannaskap för övergrepp i rättssak. Hovrätten ogillade tingsrättens dom med hänvisning till att det inte var bevisat vilka av de tilltalade som varit på plats vid gärningstillfället. Särskilt anmärkningsvärt är att hovrätten fastställer att en av dem som dömts i tingsrätten befunnit sig på en annan plats vid gärningstillfället. Detta, tillsammans med liknande resonemang, anser jag indikera att det finns en vilja inom domstolarna att lagföra personer med anknytning till organiserad brottslighet och att det stundtals sker trots bristande bevisning. Det är inget exceptionellt antagande att personer inom organiserad brottslighet har en mer framträdande kriminalitet än andra personer i samhället. Däremot innebär inte det att dessa personer utan undantag är skyldiga till de brott som de kan komma att anklagas för.

Den organiserade brottslighetens förmåga att påverka sin omgivning är en företeelse som stundtals berörs av domstolarna. Det finns exempel på domskäl där den organiserade brottslighetens skrämsekaptal och hotbild ges en framträdande roll. I denna uppsats framkommer resonemang från

domstolar där vittnen och målsägande förutsätts tala sanning just på grund av den omständighet att de deltar i en rättegång mot grovt kriminella aktörer. Liknande resonemang medför en risk att oskyldighetspresumtionen får stå tillbaka för rättsväsendets förutfattade meningar, vilket inte korresponderar väl med rättssäkerheten i samhället. Det är onekligen så att det är krävande att vara delaktig i en sådan rättegång, men en utsaga från ett vittne eller målsägande ska alltid genomgå samma trovärdighetsbedömning oavsett om målet rör organiserad brottslighet eller ej. Genom detta konstaterande uppstår frågan om i vilken omfattning domstolarna ska beakta det faktum att den tilltalade tillhör en kriminell organisation? En demokrati vilar på medborgarnas förtroende för rättsstaten. I jakten på den organiserade brottsligheten finns en risk att samhället och rättsväsendet utvecklar fartblindhet. Det går inte att blunda för det faktum att en kriminell person kan vara ett brottsoffer eller bli falskeligen anklagad i en domstolsförhandling. Det vore ett nederlag för rättsstaten om motsvarande resonemang om en kriminell persons uppsåt och motiv skulle komma att ifrågasättas enbart på grund av att personen är eller har varit kriminell. Detta är en svår balansgång för domstolarna då den organiserade brottsligheten till stor del utvecklat en egen syn på rättskipning och frekvent väljer att inte samarbeta med polis- och domstolsväsende. Det vore naivt av mig och av samhället att blunda för det faktum att aktörer inom den organiserade brottsligheten har en högre frekvens av kriminalitet än andra personer i samhället. Samtidigt anser jag att det är rättstridigt att tillskriva en person ett visst motiv och uppsåt enbart grundat på det faktum att personen i fråga tillhör en kriminell organisation. Ett sådant medlemskap kan förvisso ses som en indikation på att den tilltalade har ett kriminellt motiv eller uppsåt, men det är en indikation - inte ett bevis.

8.2 Analys av otillåten påverkan från organiserad brottslighet

Som denna uppsats visar är den organiserade brottsligheten ett problem för svensk rättskipning. Ett flertal rapporter från Rikskriminalpolisen, Säkerhetspolisen och Brottsförebyggande rådet fastslår att otillåten påverkan från organiserad brottslighet utgör ett hinder för en fungerande rättsstat. Samtidigt framkommer svårigheterna med att med säkerhet fastställa hur omfattande problemet är och vilken reell inverkan det har. Då regeringen har klargjort att den svenska kriminalpolitiken ämnar förhindra och försvåra den organiserade brottslighetens påverkan på det svenska samhället, är det av vikt att klargöra vad otillåten påverkan är och vilka åtgärder som bör genomföras i syfte att effektivisera bekämpandet av denna brottslighet. Begreppet är som tidigare nämnt myntat av Brottsförebyggande rådet och omfattar handlingar som utförs i syfte att otillbörligen påverka en persons agerande. Otillåten påverkan är inte förbehållet den organiserade brottsligheten, inte heller är det bara personer som är delaktiga i rättsprocesser som kan drabbas av otillåtna påverkansförsök. Däremot är det

enbart otillåten påverkan från organiserad brottslighet mot rättsväsendet som är av intresse för denna uppsats.

Genom att konstatera att den organiserade brottslighetens primära mål är att upprätthålla alternativt utöka sin kriminella verksamhet uppstår frågan om vilka medel de använder för att säkerställa en fungerande brottslighet. Rikskriminalpolisen framhäver att otillåten påverkan är en del av de så kallade sekundärbrotten, vilka anses vara utmärkande för organiserad brottslighet. Vid en problematisering av otillåten påverkan är det av vikt att poängtera att det rör sig om en kriminologisk benämning av ett visst agerande och inte om ett brott i straffrättslig mening. Det är med andra ord till viss del missvisande att som Rikskriminalpolisen kategorisera otillåten påverkan som sekundärbrott, då begreppet inte enbart omfattar kriminella handlingar.

För att den organiserade brottsligheten ska kunna upprätthålla en fungerande kriminell verksamhet krävs ett omfattande arbete med att skydda dess andel av den kriminella marknaden. Avgörande är att skydda verksamheten från konkurrens och samhällets insyn. Oavsett vilken reell kapacitet den kriminella grupperingen har, är det av yttersta vikt att ge sken av att inneha förmågan att påverka och skada dess motståndare. Det ligger i kriminella aktörers intresse att minimera rättsväsendets tillgång till relevant information angående deras kriminella verksamhet, varför aktörer inte räds att genom hot och våld utöva påtryckningar för att få en person att agera till deras fördel. Härigenom framträder det faktum att den organiserade brottsligheten med framgång lyckats etablera sin egen syn på rättvisa. I de undersökningar och rapporter som berörts i uppsatsen framkommer en relativt oklar bild av vad otillåten påverkan är, eller snarare vilken reell effekt fenomenet har på den svenska rättskipningen. I de fall försöken är riktade mot privatpersoner, och därmed inte myndighetsföreträdare, uppstår en situation när en tredje part placeras i skottlinjen mellan rättsstaten och den organiserade brottsligheten. Dessa båda starka aktörer försätter den tredje parten i en mycket utsatt situation, där förtroendet för rättsstaten blir avgörande för hur situationen ska lösas. Med beaktande av den organiserade brottslighetens vålds- och skrämselförhållanden är det oerhört krävande för en privatperson att delta i en rättegång mot kriminella aktörer. För att samhället ska kunna bekämpa den organiserade brottsligheten krävs att dess medborgare vågar stå upp mot den. En person som utsätts för otillåten påverkan måste kunna förlita sig på polis- och rättsväsende samt på att samhället skyddar personen mot repressalier från den organiserade brottsligheten. Detsamma gäller de myndighetsföreträdare som utsätts för otillåten påverkan. Åklagare och domare som utsätts för påverkansförsök är bara människor, deras syn på rättsväsendet och omvärlden påverkas sannolikt om de kontinuerligt utsätts för hot och trakasserier. Säkerhetspolisen framhäver att den svenska åklagarkåren är bland de mest utsatta myndighetsföreträdarna i samhället. Oavsett vilken reell inverkan den organiserade brottsligheten har, så är det enligt mig viktigt att skydda de yrkesgrupper som utsätts för otillåten påverkan. Jag ställer mig frågande till att åklagare tvingas använda allmänna utrymmen då de beger sig till och

från domstolsförhandling, trots att en upprörd allmänhet befinner sig i samma lokaler och att åklagaren därmed försätts i en potentiellt utsatt situation. Otillåten påverkan handlar om vilket förtroende medborgare har för rättsstaten. Ett försvagat förtroende för ett fungerande rättsväsende ökar utrymmet för påverkansförsök. Om kriminella aktörer tror sig ha möjlighet att påverka sina motståndare, så kommer de sannolikt att försöka.

I uppsatsen nämnda undersökningar från Brottsförebyggande rådet framkommer att den organiserade brottsligheten ligger bakom drygt en femtedel av de trakasserier och en dryg fjärdedel av de hot som framförts mot domare och åklagare. Denna statistik är oroväckande och intressant, men samtidigt inte tillräckligt informativ. Det framkommer ingen information gällande de påverkansförsök som lyckats i syfte att påverka myndighetsföreträdarnas beslut. Det ligger i sakens natur att denna information inte kommer till myndigheternas kännedom, men samtidigt är det enligt min mening naivt att tro att den organiserade brottsligheten inte lyckas påverka myndighetsföreträdare. Korrupcion är inte ett utbrett problem inom det svenska rättsväsendet, men det är inte detsamma som att det inte existerar. Det finns en stark tilltro till myndigheternas rättrådighet, och tur är väl det, samtidigt som kedjan inte är starkare än sin svagaste länk. Det finns exempel på advokater och forna åklagare som ”bytt sida”, och idag är flitigt anlitate av ljusskygga klienter. Att moralisera över detta är för uppsatsen inte särskilt givande, men jag väljer ändå att belysa det faktum att uppmärksamhet och pengar är starka drivkrafter på båda sidor om lagen.

Genom att försöka klargöra innebörden av och därmed även den fara som otillåten påverkan anses utgöra är det av vikt att reda ut vad begreppet egentligen omfattar. Otillåten påverkan framställs i den kriminalpolitiska debatten som ett enhetligt brott, med en gärningsman och ett brottsoffer. Det är onekligen så att otillåten påverkan mot rättsväsendet utförs i syfte att påverka rättvisans gång, men då begreppet omfattar handlingar som inte är straffbelagda är det missvisande att se det som ett brott. Detta är dock någonting som jag anser går att ändra på. Ett första steg är att kategorisera påverkansförsöken efter de objekt som utsätts för otillåten påverkan. Det är förvirrande att som Säkerhetspolisen och promemorian Ds 2008:38 behandla fenomenet utifrån att det att det enbart är den svenska rättskipningen som påverkas. Då en myndighetsföreträdare utsätts för påverkansförsök är det ett agerande riktat mot staten. När det istället är vittnen eller målsäganden som är objekt är handlingen riktad mot en privatperson. Det ligger i rättsstatens intresse att särskilja dessa två ageranden från varandra, i enlighet med rättsstatens olika skyddsintressen. Det är onekligen så att det är rättsstaten som i slutändan utsätts för otillåten påverkan, men det är av vikt att debatten uppmärksammar att påverkansförsökens effekt är beroende av vilket objekt som utsätts. Genom att studera praxis framträder en bild av att domstolsväsendet är väl medvetet om vilken reell påverkan kriminella aktörer har på de personer som medverkar i rättegång mot den organiserade brottsligheten. Det förekommer domstolsresonemang där det fastställs att ett vittne eller målsägande med största sannolikhet inte skulle ljuga i rätten, just för att deras motpart är

aktörer från organiserad brottslighet. Och att de därmed står under hot från grovt kriminella personer. Ett brottsoffer som står i skuld till en kriminell organisation kan antas ha mer att förlora på att dra frågan till domstol, än vad en åklagare har på att anmäla att en part i målet utsätter denne för trakasserier. Därför efterfrågar jag en mer klagörande distinktion mellan otillåten påverkan gällande myndighetsföreträdare och påverkansförsök mot privatpersoner. Detta har skett i exempelvis Brottsförebyggande rådets rapporter, men därefter tenderar den kriminalpolitiska debatten att blanda ihop relevanta faktorer och skillnader. Övergrepp mot myndighetsföreträdare kan leda till lagföring genom straffbestämmelser som exempelvis våld eller hot mot tjänsteman. Motsvarande skydd för en privatperson utgörs av en rad av straffbestämmelser, där ingen av dem ger ett fullgott skydd för alla de företeelser som kategoriseras som otillåten påverkan.

Ett andra steg i försöket att minimera den organiserade brottslighetens inflytande över den svenska rättskipningen vore att skapa ett mer omfattande rättsligt skydd för de personer som väljer att ställa den organiserade brottsligheten inför rätta. Ett grundläggande problem är som tidigare konstaterat att otillåten påverkan inte är ett brott i sig, utan snarare en kriminologisk benämning på ett samhälleligt problem. Begreppet otillåten påverkan inrymmer situationer som inte är straffbara, exempelvis subtila hot, gester och markeringar. Det faktum att otillåten påverkan inte korresponderar med en straffbestämmelse lämnar utrymme för den organiserade brottsligheten att fortsätta sina påverkansförsök, så länge de inte anses tillräckligt allvarliga för att bedömas som övergrepp i rättsak eller olaga hot. Den organiserade brottslighetens förmåga att genom små medel uppnå en stor skrämseffekt är någonting som lagstiftaren borde uppmärksamma. De rättsfall där bärande av emblem ses som dolt hot indikerar att problemet har uppmärksammats inom rättskipning, men detta är enligt min mening inte tillräckligt. Att genom lagstiftning erbjuda ett fullgott skydd mot otillåten påverkan skulle öka rättssäkerheten i samhället. Otillåten påverkan är ett relativt vanligt förekommande fenomen vid lagföring av främst ungdomsbrott, relationsvåld och organiserade brott. Bekämpande av dessa former av kriminalitet ges ett högt skyddsvärde och kräver därmed särskilt höga krav på en rättssäker lagföring. Det svenska rättsväsendet står inför ett stort hinder då det bevisligen är fullt möjligt att påverka personers agerande i syfte att undgå rättsvisans gång.

Nu gällande straffbestämmelser har inte en tillräcklig räckvidd för att fånga upp alla de företeelser och påverkansförsök som sker i syfte att förhindra lagföring av organiserad brottslighet. För att säkerställa att den svenska rättskipningen står fri från otillåtna påverkansförsök anser jag det eftersträvansvärt att kriminalisera otillåten påverkan utifrån rättsstatens skyddsintressen. En sådan straffbestämmelse skulle kunna utformas i likhet med BrB 4 kap 4a§ om grov kvinnofridskränkning, där flertalet mindre företeelser bedöms i ljuset av handlingarnas syfte och därmed ges ett högre straffvärde än vad gärningarna har individuellt. En liknande kriminalisering skulle kunna genomföras av otillåten påverkan med syfte att kriminalisera

både subtila och straffbelagda påverkansförsök tillsammans, då de utförs i ett led och i syfte att påverka en persons agerande vid rättskipning.

8.3 Analys av organiserad brottslighet som ett hot mot svensk rättskipning

Det är tydligt att den organiserade brottsligheten är ett fenomen som inger fruktan. Någotning i denna svårdefinierade form av kriminalitet ger upphov till rädsla och såväl lagstiftaren som den svenska polisen betonar att samhället gör rätt i oroa sig för den organiserade brottsligheten. Straffprocessuella tvångsmedel och regeringens initiativ till nationell mobilisering är två företeelser som berörs i denna uppsats, där hotet från organiserad brottslighet har använts som huvudargument för kriminalpolitiska förändringar.

Den nationella mobiliseringen mot grov organiserad brottslighet har medfört betydande omstruktureringar inom de rättsvårdande myndigheterna. Mobiliseringen har sin utgångspunkt i det hot som den organiserade brottsligheten anses utgöra mot det svenska samhället. Fokus ligger nu på att öka samarbetet mellan olika myndigheter för att försämra förutsättningarna för de kriminella aktörerna. Det framkommer att regeringen eftersträvar ett mer offensivt bekämpande av organiserad brottslighet, det uttalas bland annat att mobiliseringen syftar till att öka antalet lagförda brott som härrör från organiserad brottslighet. Det har även inrättats en särskild överåklagare vars uppgift är effektivisera bekämpandet av denna form av kriminalitet. Med beaktande av dessa omstruktureringar tydliggörs att det svenska samhället står inför ett hot. Vad detta hot består av är däremot oklart. Den organiserade brottsligheten definieras olika beroende på vem eller vilken samhällsinstans som använder begreppet. Vilket i sin tur medför att den anses generera olika hot och hotbilder, beroende på vilken begreppsdefinition som ligger till grund för argumentationen. I promemorian Ds 2008:38 konstateras att den organiserade brottsligheten innehar både en avsikt och förmåga att försvaga staten, om staten skadar dess ekonomiska intressen. Denna systemhotande verksamhet, däribland otillåten påverkan, används som ett av de främsta argumenten till varför organiserad brottslighet är ett reellt hot mot dagens Sverige.

Med beaktande av att det inte finns en enhetlig definition av vad organiserad brottslighet är blir det problematiskt att argumentera utifrån att denna form av kriminalitet har ett visst beteende och en viss målsättning. Det framkommer att Rikskriminalpolisen anser att begreppet organiserad brottslighet innefattar såväl kriminella grupperingar av affärsmän som de ungdomsgång som utför brott i storstädernas förorter. Det är enligt min mening tveksamt att alla de kategorier som anses tillhöra organiserad brottslighet utgör ett lika stort hot mot den svenska rättsstaten. Den kriminalpolitiska debatten, då särskilt den med partipolitiska förtecken, tenderar att se förbi det faktum att ett reellt hot genereras av två faktorer,

nämligen de kriminella aktörernas kapacitet och vilja. Istället fokuseras debatten på att kriminella grupperingar har kapacitet att hota samhället, och denna kapacitet likställs med att de även har en vilja att göra detsamma. Genom att förenkla argumentationen på detta sätt framstår hotet som mer trängande än vad det egentligen är. För flera av de kriminella grupperingarna vore det kontraproduktivt att dra till sig uppmärksamhet och hamna i kriminalpolitikens blickfång. Det är onekligen så att många av de kriminella aktörerna framhäver sina kriminella egenskaper för att ingjuta rädsla och respekt, men detta är inte detsamma som att alla aktörer gör det. De aktörer vars kriminella verksamhet är beroende av mörker och tystnad strävar efter att undkomma myndigheternas uppmärksamhet. Jag vill belysa det faktum att den organiserade brottsligheten många gånger tillskrivs egenskaper som den med största sannolikhet inte innehar. Detta sker exempelvis då lagstiftaren skildrar den organiserade brottslighetens kapacitet och framställer den som en homogen samhällsgrupp med ett gemensamt syfte, nämligen att skada det legitima samhället. I promemorian Ds 2008:38 uttalas att den organiserade brottsligheten, då den vuxit sig tillräckligt starkt automatiskt utgör ett hot mot rikets säkerhet. Det framhävs att systemhotande verksamhet inte begränsas av vilja, utan av de kriminella aktörernas strukturella och ekonomiska förmåga. En sådan retorik rättfärdigar en offensiv brottsbekämpning i syfte att begränsa de kriminella aktörernas strukturella och ekonomiska förutsättningar.

Regeringens mobilisering mot den organiserade brottsligheten skulle kunna ses som en brottsbekämpande insats i linje med de rättsvårdande myndigheternas syfte. Men det kan även ses som en krigsförklaring mot någonting annat, mot kriminella aktörer som utmanar det etablerade samhället genom att leva efter egna normer och värderingar. Detta resonemang innebär inte att jag förespråkar att samhället ska ge efter för de aktörer som tar till kriminella medel för att nå ekonomisk vinning. Tvärtom, jag anser att samhället ska uppmärksamma och bekämpa problemet med den organiserade brottsligheten. För detta krävs dock att den kriminalpolitiska debatten reder ut relevanta begrepp och argument, såsom vad organiserad brottslighet egentligen är och vilken hotbild som därifrån genereras. Per Ole Träskman framhäver att samhällets uppfattning av brott många gånger inte överensstämmer med den faktiska brottsituationen, vilket kan medföra en irrationell brottskontroll. Medborgarnas förtroende för lagstiftaren äventyras om debatten baseras på överdrifter och feltolkad fakta. Detta är situationen med diskussionen om införande av hemliga tvångsmedel. Jag vågar påstå att merparten av såväl politiker som sakkunniga är ense om att brott i allmänhet ska bekämpas, vad som däremot är tvistigt är hur detta ska genomföras och med bakgrund av vilka argument.

Hotet från organiserad brottslighet är ett av de grundläggande skälen till användande av hemliga tvångsmedel. Vilket innebär att hotet från organiserad brottslighet anses vara så pass allvarligt att staten har rätt att inskränka grundläggande medborgerliga rättigheter. Lagstiftningen gällande hemliga tvångsmedel var från början tidsbegränsad, detta för att såväl regering som riksdag ville säkerställa att dessa ingripande straffprocessuella

tvångsåtgärder skulle vara effektiva och ändamålsenliga. I maj 2010 gavs lagstiftningen fortsatt giltighet, trots att särskilt lag (2007:979) om åtgärder för att förhindra särskilt allvarliga brott mött omfattande kritik ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Staten kan göra inskränkningar i de medborgerliga rättigheterna om det sker i enlighet med proportionalitetsprincipen. Användandet av hemliga tvångsmedel ska därmed föregås av en avvägning mellan skälen för åtgärden och det integritetsintrång som åtgärden medför. Anne Ramberg bidrar med ett för debatten viktigt argument, då hon framhåller att staten inte har en absolut skyldighet till brottsbekämpning. Detta då bekämpande av brott, särskilt med användning av hemliga tvångsmedel, förutsätter en viss kränkning av medborgerliga rättigheter. Vid en avvägning mellan brottsbekämpning och rättssäkerhet finns det en fara om bekämpande av brott sanktioneras genom mindre tillförlitliga fakta och konstruerade hotbilder.

Särskilt framträdande i den kriminalpolitiska debatten är argumentationen kring tvångsmedlens effektivitet. Ett av debattens grundläggande problem anser jag vara att det råder förvirring avseende vad som kan anses vara effektivt vid brottsbekämpning. Regeringen framhåller att även ett fåtal lyckade insatser med hemliga tvångsmedel kan få stor positiv effekt på samhället. Vidare konstateras att det finns ett behov av att kunna använda hemliga tvångsmedel vid brottskampning, för att undvika stort mänskligt lidande och materiella skador. Ett sådant uttalande indikerar onekligen att det finns ett trängande behov för att undvika hotet från organiserad brottslighet. Här framträder en syn på brottsbekämpning som i enlighet med Magnus Ulväng kan ses vara ett utslag av preventionism, där samhället stundtals missbrukar argument och överdriver hotbilder. Det finns en risk med att låta samhällets rädsla för brott styra den kriminalpolitiska debatten, då rädslan inte överensstämmer med den faktiska brottsituationen. Organiserad brottslighet och dess otillåtna påverkan kan framställas som ett stort hot mot det fria samhället, men som denna uppsats visat är denna hotbild värd att ifrågasättas.

8.4 Slutsats och avslutande kommentarer

Begreppet organiserad brottslighet ger upphov till starka reaktioner, såväl bland allmänheten som i den kriminalpolitiska debatten. I detta konstaterande ryms ett antal olika svårigheter och missvisningar. Först och främst saknar begreppet organiserad brottslighet en lagstadgad definition, men begreppet används ofta inom både politik och media. Det finns en definition som utarbetats av EU och denna ska vara vägledande för unionens medlemsstater. Inom svensk kriminalpolitik används ofta modifierade definitioner av organiserad brottslighet, vilket medför en splittrad syn på kriminaliteten ifråga. Begreppet ges olika innebörd beroende på vilken samhällsinstitution som använder det. Särskilt framträdande är Rikskriminalpolisens definition av organiserad brottslighet, som inbegriper fler aktörer än vad EU:s definition gör. Rikskriminalpolisens rapporter om organiserad brottslighet, och därmed även den hotbild som denna

kriminalitet anses ge upphov till, utgör behovsunderlag för lagstiftningen gällande hemliga tvångsmedel. Detta medför att den svenska lagstiftningen delvis är baserad på andra faktorer än de som EU kategoriserar som tillhörande organiserad brottslighet. Inom rättstillämpningen ses tendenser på att det faktum att ett mål rör förekomsten av organiserad brottslighet kan påverka domstolsbedömningen. Detta då gruppstillhörigheten framställs som en omständighet som ses påverka en gärningsmans uppsåt eller motiv. Begreppshandlingen inom främst lagstiftning, men även rättstillämpning, ger upphov till osäkerhet och godtycklighet när begreppet används som underlag för argumentation kring vilket hot den organiserade brottsligheten utgör mot det svenska samhället. Jag anser det vara värt att ställa sig frågan om varför denna kriminalitet ens måste definieras. Det råder stor oenighet kring begreppet organiserad brottslighet och det är tveksamt vilken positiv funktion en eventuell allmängiltig definition skulle få för brottsbekämpningen i samhället. Det är i Sverige inte kriminaliserat att tillhöra en kriminell organisation, varför användandet av begreppet organiserad brottslighet enbart fyller en administrativ funktion. I nuläget leder rådande begreppsanvändning främst till osäkerhet och godtycklighet, då olika samhällsinstanser med största sannolikhet använder begreppet på det sätt som bäst gynnar deras egen organisations syfte. För att undvika en sådan oenighet, och i viss mån kontraproduktivitet, vore det önskvärt om lagstiftare och myndigheter upphörde med att tillämpa begreppet organiserad brottslighet.

Otillåten påverkan är inte ett brott i straffrättslig mening, utan en kriminologisk beskrivning av olika kvalificerade påverkansformer. Otillåten påverkan från organiserad brottslighet är ett problem för den svenska rättskipningen, då både medborgare och stat kontinuerligt utsätts för påverkansförsök. Detta då kriminella aktörer försöker påverka både privatpersoner och myndighetsföreträdare som inverkar vid rättsprocesser mot den organiserade brottsligheten. Otillåten påverkan anses vara en av de främsta anledningarna till varför den organiserade brottsligheten är ett hot mot det svenska samhället, då särskilt mot rättskipningen. Frågan om vilket hot denna form av kriminalitet egentligen utgör är omdebatterad. Det finns en hotbild kring den organiserade brottsligheten, men hur omfattande den är beror på vem som tillfrågas. I enlighet med en effektiv brottsbekämpning i samhället framställs organiserad brottslighet som ett alltmer trängande hot. Men röster hörs som framhäver det faktum att en hotbild grundad på en oklar begreppsbildning leder till missförstånd och överdrifter. Inom den kriminalpolitiska debatten vägs argumenten mellan rättssäkerhet, integritet och brottsbekämpning. Oavsett vartåt de politiska vindarna blåser är det av vikt att begreppen reds ut, för att säkerställa en rak och ärlig kriminalpolitik. Organiserad brottslighet och otillåten påverkan är begrepp som leder till stor osäkerhet då de används, vilket medför en risk för att hotet från densamma kan framställas som större eller mindre än vad det egentligen är. Det är onekligen så att det finns ett stort skyddsvärde i att hindra den organiserade brottsligheten från att skada staten och dess medborgare. Det finns ett skyddsvärde, men frågan är om hotet finns?

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Dir. 2009:8 *Åtgärder för att förhindra kriminella grupperingars etablering i samhället.*

Ds 2008:38 *Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten.*

SOU 1998:46 *Om buggning och andra hemliga tvångsmedel.*

SOU 2008:3 *Skyddet för den personliga integriteten.*

SOU 2009:70 *Utvärdering av buggning och preventiva åtgärder.*

SOU 2009:78 *Ökad säkerhet i domstol.*

Prop. 1981/82:141 *Om ändring i lagstiftningen om kriminalvård i anstalt.*

Prop. 1996/97:135 *Ändring i brottsbalken. Skärpning av straff för övergrepp i rättsak.*

Prop. 2001/02:59 *Hets mot folkgrupp, m.m.*

Prop. 2005/06:177 *Åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott.*

Prop. 2005/06:178 *Hemlig rumsavlyssning.*

Prop. 2009/10:119 *Förlängning av lagen om hemlig rumsavlyssning och lagen om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott.*

Litteratur

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne: *Brottsbalken En kommentar Del I (1-12 kap.) Brotten mot person och förmögenhetsbrotten m.m.* 6:e uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm 2009.

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne: *Brottsbalken En kommentar Del II (13-24 kap.) Brotten mot allmänheten och staten m.m.* 6:e uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm 2009.

Sjöstrand, Malin: *Smugglingsbrott som ekonomisk och organiserad brottslighet*, 2009, Santérus Förlag, Stockholm.

Artiklar

Korsell, Lars E, "Beaktande av brottslighet och brottsförebyggande verksamhet i ny lagstiftning - riskbedömning och åtgärder för att minska tillfällena till ekonomisk och organiserad brottslighet" i *Förvaltningsrättslig tidskrift*, s. 93-132, nr 3-4/2000.

Ramberg, Anne, "Tvångsmedel, rättssäkerhet och integritet – går det att förena?" i *Svensk Juristtidning*, s. 154-170, 2007.

Träskman, Per Ole, "Brottslighet och dess bekämpande - en reflektion om verkliga hot och hotbilder" i *Svensk Juristtidning*, s. 101-121, 2007.

Ulväng, Magnus, "Brottsbekämpning, rättssäkerhet och integritet – vad är det som har hänt och vad skall vi göra?" i *Svensk Juristtidning*, s. 1-16, 2007.

Wierup, Lasse, "Hot som affärsidé" I: Hartelius, Johan (red.), *Systemhotande brottslighet*, Langenskiöld, Stockholm 2007.

Rapporter

BRÅ 2002:7, *Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk*.

BRÅ 2008:8, *Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen – Om ungdomsbrott, relationsvåld och organiserad brottslighet*.

BRÅ 2009:13, *Otillåten påverkan mot åklagare och domare*.

Rikskriminalpolisen. RKP/KUT 2004:9b, *Systemhotande brottslighet i Sverige 2004*.

Rikskriminalpolisen. RKP/KUT 2005:2b, *Organiserad brottslighet i Sverige 2005*.

Rikskriminalpolisen. RKP 2009:1, *Problembild 2011*.

Rikspolisstyrelsen. POA 400-4599/08.

Rikspolisstyrelsen. VL-400-1442/10.

Säkerhetspolisen, *Den grova organiserade brottslighetens otillåtna påverkan på det demokratiska statskicket – en första nationell hotbild*, 2009.

Övriga källor

BRÅ Idéskrift nr 18 *Lokala åtgärder mot organiserad brottslighet*, 2009.

Justitiekontorets betänkande 2009/10:JuU26.

Regeringsbeslut Ju2008/5776/PO.

<http://www.aklagare.se/Om-oss/Brottstyper/Organiserad-brottslighet/>
hämtad 2010-04-08 kl. 15:50.

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=101&bet=2009/10:116>
hämtad 2010-05-08 kl. 16:10.

Rättsfallsförteckning

RH 2003:23

RH 2004:70

RH 2008:54

B 2473-07 Vänersborgs tingsrätt, dom 18 december 2007.

B 1146-08 Hovrätten för Västra Sverige, dom den 25 februari 2008.

B 238-09 Vänersborgs tingsrätt, dom den 22 april 2009.

B 2474-09 Hovrätten för Västra Sverige, dom den 3 juli 2009.